ԱԶԳ
AZG
armenian newspaper

Սեպտեմբեր 11, 1991,
Չորեքշաբթի
Եռօրյա թերթ,
Ա տարի, թիվ 60
գինը՝ 30 կ.

հասցե՝ Երեւան 375010
Հանրապետության 47
հեռախոս՝ 581841
ֆաքս՝ 562941
տելեքս՝ 243287 SULA SU

Հայաստանի եւ Նախիջեւանի ՆԳ նախարարների պայմանավորվածությունը

Հայաստանի եւ Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետության ներքին գործերի նախարարներ Աշոտ Մանուչարյանը եւ Մամեդ Մամեդովը համաձայնության եկան ստեղծել միացյալ օպերատիվ խումբ, որը կհետաքննի սահմանամերձ շրջաններում կատարված հանցագործությունները:

Նախիջեւանի Սադարակի շրջանի սահմանամերձ գոտում տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքում պայմանավորվեցին այսուհետեւ անցկացնել շրջանում հանցագործությունները կասեցնելու միասնական միջոցառումներ: ■

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Պետք է լիցքաթափել ջղային մթնոլորտը

Խ. Միութեան սահմաններում պատահած աշխարհացունց դէպքերը, մեծածաւալ փոփոխութիւնները, կայսրութեան եւ նրա զօդիչ ուժը հանդիսացող կուսակցութեան արագընթաց փլուզումը բազմաթիւ հարցականների առաջ են կանգնեցրել նաեւ մեր հանրապետութեանը, մեր ժողովրդին ու Արցախին: Եւ, բնականաբար, մարդկանց մօտ զգացւում է ջղային տրամադրութիւն, մտահոգ վիճակ: Ինչպէ՞ս է մեր հայրենիքը դուրս գալու այս փորձութիւններից, ի՞նչ ապագայ է սպասում մեր ժողովրդին՝ այստեղ թէ Արցախում, ի՞նչ ուղիներ կան պատմութեան այս հանգրուանից ոչ միայն անկորուստ դուրս գալու, այլեւ ազգային մեր Գերագոյն իդէալներին գոնէ մերձենալու:

Բայց քաղաքագէտները նրա՛նք են, ազգի պատասխանատուները ա՛յն մարդիկ են միայն, որոնք կարողանում են, նոյնիսկ այս դժուարին պայմաններում չկորցնել գլուխը, այլ սառնարիւնութեամբ հաշուարկել բարդ տարբերակները, ժողովրդի ներշնչած վստահութեամբ՝ առաջնորդել մեր նաւը:

Սակայն, ի տես մամուլում լոյս տեսնող ջղային ու ջղայնացնո՛ղ նիւթերին, եւ մանաւանդ Գերագոյն խորհրդի նիստերում հնչող որոշ ելոյթների, մարդ տարւում է մտածելու, որ ժողովրդի ներկայացուցիչներից ոմանք կորցրել են գլուխները, բռնել հակադրութեան եւ ամէն ինչ ժխտելու ուղին, փոխադարձ եւ յաճախ անտեղի մեղադրանքների ուղին:

Գուցէ կարելի է հասկանալ նմաններին: Ամէն մարդ, նոյնիսկ քաղաքագէտներ, ի վիճակի չեն դիմանալու այս ծանրաբեռնուածութեանը, քաղաքական լարումին:

Սակայն անհասկանալին այն մարդկանց վարքագիծն է, որոնք նոյնիսկ այսպիսի պայմաններում փորձում են կուսակցական ու խմբակցական շահ ապահովել՝ չունենալով սեփական տարբերակներ, այլընտրանքային առաջարկներ: Նրանք, չընտրելով փաստերը շրջելու, աղաւաղելու գործելաձեւից, փորձում են վարկաբեկել դիմացիններին, չմտածելով սեփական եւ ազգայի՛ն վարկի կորստեան մասին: Իրենց դրսի մամուլի հիստերիկ պայքարը վերջերս տեղափոխած լինելով այստեղ, այն սաստկացնում են ոչ միայն սեփական, այլեւ հարկատու թերթերում, իզուր փորձելով խախտել հանրապետութիւնը ապահով առաջնորդելու կոչուած մարդկանց հեղինակութիւնը, այլ պարզապէս՝ սաստկացնելով ջղային մթնոլորտը:

Այս ընթացքով, շուտով ապակայունացումն է լինելու գլխաւոր բռնամին մեր հանրապետութեան եւ Արցախին:

Ժամն է սթափուելու: ■

Հանդիպում Սոս Սարգսյանի հետ

Սեպտեմբերի 10-ին Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցության հիմնադիր խորհրդի մի խումբ անդամներ հանդիպում ունեցան ՀՀԴ կողմից նախագահության թեկնածու առաջադրված Սոս Սարգսյանի հետ:

Ջերմ ու անկեղծ մթնոլորտում անցած հանդիպման ընթացքում Սոս Սարգսյանը ներկայացրեց իր մոտեցումները Հայաստանի Հանրապետության քաղաքական զարգացման հեռանկարների մասին: Նախագահության թեկնածուն հավաստիացրեց իր հավատարմությունը ազգային խնդիրներին, ընդգծելով Ռուսաստանի հետ քաղաքական եւ տնտեսական հարաբերությունների կարեւորությունը:

Հանդիպումը նախագահության թեկնածու Սոս Սարգսյանի հետ անցկացվեց ՀՌԱԿ Հիմնադիր խորհրդի կողմից ձեռնարկված քաղաքական խորհրդակցությունների շրջանակում: ■

Վրաստանը Գամսախուրդիայի դեմ եւ օգտին

Ինչպես հաղորդում է Վրաստանի ՆԳՆ մամլո կենտրոնը, վերջին երկու օրերի ընթացքում հանրապետության Գերագույն խորհրդի շենքի առաջ նախագահ Գամսախուրդիային աջակցության հանրահավաքներ է կազմակերպել «Կլոր սեղան-Ազատ Վրաստան» դաշինքը, որին մասնակցել են հազարավոր մարդիկ: Հանրահավաքի հարեւանությամբ ներկա են եղել ընդդիմադիր ուժերի ներկայացուցիչները: Բախումներ եւ անկարգություններ չեն եղել: ՆԳՆ մամլո կենտրոնը տեղեկացնում է նաեւ, որ այն լուրերը, թե իբր եղել են բախումներ եւ զոհեր, չեն համապատասխանում իրականությանը:

Ըստ «Ինտերֆաքս» գործակալության, երկուշաբթի օրվա հանրահավաքում ելույթ է ունեցել Գերագույն խորհրդի նախագահ Ակակի Ասաթիանին, որը նշել է, թե *«Գորբաչովի կառավարությունը ամեն կերպ փորձում է հանրապետությանը պահել այնպես կոչված ընդհանուր տնտեսական տարածքում»:* Նման պայմաններում Վրաստանի կառավարությունը իր ժողովրդի աջակցության կարիքն ունի, քանզի՝ *«մեր միջեւ եղած բոլոր տարաձայնությունները կարող են օգտագործվել մեր դեմ»:* Հանրահավաքին մասնակից Ազգային-դեմոկրատական կուսակցության անդամները փորձել են խանգարել հանրապետության ղեկավարի ելույթը:

Մինչդեռ, երեկ Մոսկվայում, Վրաստանի կառավարության մշտական ներկայացուցչությունում տեղի ունեցավ Վրաստանի նախագահի խորհրդական Գեորգի Շենգելիայի մամուլի ասուլիսը, ուր նա միտումնավոր համարեց *«ՏԱՍՍ»* եւ *«Վեստի»* հաղորդումների վերջին օրերի բողարկումները, որակելով դրանք որպես իսկական կեղծիք: Մինչդեռ, ինչպես հաղորդում են միութենական եւ արտասահմանյան լրատվական գործակալությունները, Վրաստանում իրոք ոտնահարվում են մարդու իրավունքները, ժողովրդի թշնամիներ են համարվում մշակույթի ու գիտության ճանաչված գործիչները, բոլոր նրանք, ովքեր հանդես են գալիս նախագահ Գամսախուրդիայի քաղաքականության քննադատությամբ: ■

Լուսանկարը՝ Լեւոն ԱՐՍԵՆՅԱՆԻ

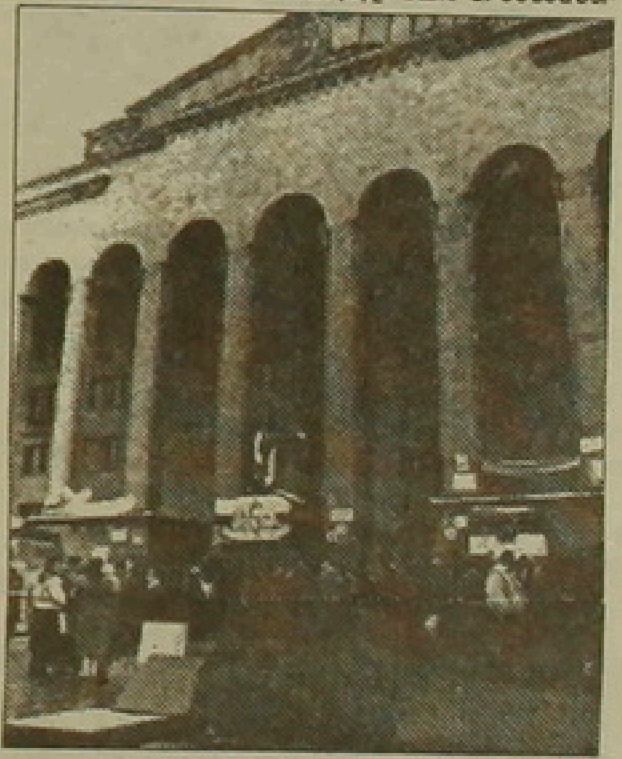

Թել-Ավիվը Վաշինգտոնից սպառնում է չմասնակցել խաղաղության խորհրդաժողովին

Այն բանից հետո, երբ նախագահ Ջ. Բուշը Կոնգրեսին հանձնարարեց հետաձգել Իսրայելին 10 միլիարդ դոլարի վարկ տալու ծրագիրը, Թել-Ավիվի ղեկավար շրջանակները, գլխավորությամբ վարչապետ Շամիրի, քաղաքական պայքար շրջադարձեցին ամերիկյան վարչակարգի դեմ:

Կիրակի օրը վարչապետ Շամիրը հայտարարեց, թե սխալ է Բուշի այդ քայլը, քանի որ, ըստ իրեն, ամերիկյան վարկը ոչ մի կապ չի կարող ունենալ Միջին Արեւելքի խաղաղության խոսակցությունների հետ, որոնք կայանալու են առաջիկա հոկտեմբերին: Ըստ Շամիրի, 10 միլիարդի այդ վարկը հասկացվելու է Արեւմտյան ափի ու Գազայի շրջաններում կառուցվելիք նոր կիրուցների՝ Իսրայելյան բնակավայրերի կառուցման համար: Իսկ այդ կիրուցներն անհրաժեշտ են Խ. Միությունից սպասվող հրեաների մեծ խմբերին տեղավորելու համար:

Ամերիկյան վարչության դեմ իր քննադատությունը ավելի եւս սաստկացնելով, երկուշաբթի օրը Շամիրը հայտարարեց, որ նոր վարկերի չգոյության պատճառով նոր բնակավայրեր չկառուցելը ժխտական անդրադարձ է ունենալու խաղաղության խոսակցությունների վրա:

Իսկ երեկ Շամիրն սպառնաց չմասնակցել խաղաղության խորհրդակցությանը, եթե պաղեստինյան ներկայացուցիչների անձը չհամապատասխանի Իսրայելի պահանջներին, այսինքն հետ է կանգնում իր այն «զիջումներից», որոնց ամերիկյան կողմը հասել էր մեծ ջանքերով: ■

Այազ Մութալիբովը ընտրվել է Ադրբեջանի նախագահ

«Ընտրությունների արդյունքները դեռ չկան, սակայն իմ տրամադրության տակ եղած տեղեկությունները հիմք են տալիս ենթադրել, որ իմ ընտրության փաստը կասկած չի հարուցում»: Այսպիսի խոսքերով սկսեց սեպտեմբերի 9-ին Բաքվում կայացած մամուլի ասուլիսը հանրապետության այժմյան ղեկավար Այազ Մութալիբովը:

Նա հաղորդեց, որ, ըստ տվյալների, Լեռնային Ղարաբաղում ընտրություններին մասնակցեց ընտրողների 12 տոկոսը: Շոշափելով Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակը, Այազ Մութալիբովը հայտարարեց, որ դա համարում է *«հակասահմանադրական ակտ»* եւ *«Հեյդար Ալիեւի քաղաքական հավակնությունների իրագործումը»:* Նա հաղորդեց, որ հասուն քննչական հանձնաժողով կուղարկվի, եւ Ադրբեջանի իշխանությունները *«ի վիճակի կլինեն ուշքի բերել Հ. Ալիեւին»:* Այազ Մութալիբովը ափսոսանք հայտնեց, որ ընդդիմադրությունը ի դեմս Ադրբեջանի Ժողովրդական ճակատի *«չընդունեց մարտահրավերը»*, հրաժարվելով առաջարկել իր թեկնածուին: Նախագահը պնդում էր, որ *«երբեք դեմ չէր երկխոսությանը»* եւ որ հիմա նա *«վատ կարծիք չունի ճակատի ղեկավարության լիբերալ մասի հետ»:*

Շոշափելով Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը, Այազ Մութալիբովը կարծիք հայտնեց, որ *«հաշվի առնելով Ադրբեջանի կողմից անկախության հռչակումը, իրավիճակը փոխվում է խաղաղ կարգավորման օգտին»:* Ադրբեջանի նախագահը հայտարարեց, որ պատրաստ է վերականգնել ինքնավար մարզի ղեկավարող կառուցվածքները, սակայն մի պայմանի դեպքում *«ահաբեկիչ ուժերը պետք է լքեն Ղարաբաղը»:*

Այազ Մութալիբովը ԼՂԻՄ-ում բանակի ներկայությունն անվանեց *«դառն անհրաժեշտություն»*, դրանով հասկացնելով, որ այժմյան պայմաններում դրված չէ Ղարաբաղից զորքերը հանելու հարցը: Իսկ հայ-ադրբեջանական սահմանից զորքերը եւս քաշելը Ադրբեջանի նախագահը պայմանավորեց չհարձակման երկկողմանի բանակցություններով:

Այազ Մութալիբովը նաեւ հաղորդեց, որ մտադիր է վերանայել հանրապետության իշխանության կառուցվածքը հօգուտ գործադիր իշխանության ուժեղացման, վկայակոչելով այդ ասպարեզում Ռուսաստանի դրական փորձը: Նա նշեց, որ Ադրբեջանի անկախության հռչակումը չի նշանակում Ռուսաստանից եւ Միության կազմի մեջ մտնող մյուս հանրապետություններից անջատում: Նա արտահայտվեց միասնական միութենական, առաջին հերթին տնտեսական տարածքի պահպանման կողմ: ■

ՄԱԿ-ը քննելու է հանրապետությունների կարգավիճակը

Գերմանիան պատրաստ է կապեր հաստատել նրանց հետ

Մոսկվայում, որտեղ գտնվում է պաշտոնական այցով, Գերմանիայի արտգործնախարար Հանս Դիտրիխ Գենշերը հայտարարեց, որ իր երկիրը պատրաստ է առանձին-առանձին կապեր հաստատել ներկայիս Խ. Միությունը կազմող բոլոր գերիշխան հանրապետությունների հետ:

Մյուս կողմից, ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Պերեզ Դը Կուելյարը երկուշաբթի գիշերը հայտարարեց, որ Ապահովության խորհրդի առաջիկա նիստերից մեկում քննարկվելու է Խ. Միության հանրապետությունների ՄԱԿ-ի անդամ ընդունելու կերպը եւ նպատակահարմարությունը: ■

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Նախկին Արեւելյան Գերմանիայի ղեկավար Էրիկ Հոնեքերի փաստաբանը, հակառակ Մոսկվայի հերքումներին, մի անգամ եւս պնդեց իր պաշտպանյալի «իրավունքի» վրա, որ Չինաստանի իշխանությունների կողմից առարկության չհանդիպելու դեպքում նա կարող է քաղաքական ապաստանյալի կարգավիճակ ստանալ Պեկինում: Ինչպես հայտնի է, Գերմանիան Մոսկվայից պահանջում է Հոնեքերի վերադարձը Բոնն, որտեղ նրան սպասում է դատական տեւար մի քրեածար:

Կանադայի պատմության մեջ առաջին անգամ պետական մարզի ավելի քան 100 հազար ծառայողներ երկուշաբթի օրը ընդհանուր գործադուլի դիմեցին, բողոքելու ընտանեկան նպաստները կրճատելով՝ ինֆլյացիան մեղմելու կառավարության ծրագրի դեմ: Ըստ գործադուլավորների ներկայացուցիչներից մեկի, հանրային ծառայությունները Կանադայում կարող են կանգ առնել մեկ շաբաթ:

Սոմալիի մայրաքաղաք Մոգադիշոյում ոստիկանության եւ ցուցարարների միջեւ տեղի ունեցած փողոցային բախումների ընթացքում սպանվել եւ վիրավորվել են բազմաթիվ քաղաքացիներ:

Բռնցքամարտի աշխարհի չեմպիոն Մայք Թայսընին սպասում է շուրջ 60 տարվա բանտարկություն, եթե ամերիկյան դատարանը նրան մեղավոր ճանաչի վերջերս մի մանկամարդուհու բռնաբարության մեջ:

Պեկինում կայացած հանդիպման ավարտին, երեկ, Վիետնամի վարչապետը իր չինացի պաշտոնակցին հրավիրեց պաշտոնական այց կատարել Վիետնամ, կարգավորելու Կամբոջայի երկարամյա արյունոտ տագնապը: Հրավերը ընդունվեց:

Շաբաթ օրը Կալիֆոռնիայում իր մահկանացուն կնքեց Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր, պլուտոնիումի համահայտնաբերող Էդուին Մաքմիլանը, 83 տարեկան հասակում: ■

digitised by A.R.A.R.@

Մեր հատուկ թղթակից Հակոբ ԱՍԱՏՐՅԱՆԸ Մոսկվայում ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամավորների արտահերթ համագումարի օրերին հանդիպեց Գորբաչովի խորհրդական, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Գեորգի ՇԱՀՆԱԶԱՐՈՎԻՆ եւ Հայաստանի ռազմագետների ասոցիացիայի նախագահ Հմայակ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻՆ եւ խնդրեց պատասխանել «Ազգ»-ի հարցերին: Ստորեւ ներկայացնում ենք զույգ հարցազրույցները:

Գեորգի ՇԱՀՆԱԶԱՐՈՎ. «Նոր Միությունը կլինի դեմոկրատական»

— Որպես օգնական, երբեւէ ձեզ վիճակվե՞լ է վիճել Գորբաչովի հետ եւ ձեր տեսակետը առաջ տանել:

— Ամեն օր: Այդպիսի դեպք չի եղել, որ մեր զրույցների ընթացքում չբանավիճենք: Ինքն իր տեսակետն է ասում, մենք՝ մերը, այնուհետեւ ընդունում է որոշում: Այդ իմաստով ոչ մի սահմանափակում չկար, այլապես հնարավոր չէր լինի աշխատել:

— Սա առաջին համագումարն էր, որտեղ չհնչեց ԽՍՀՄ հիմնը: Երեւույթն իսկ հուշում էր, որ ԽՍՀՄ-ը որպես այդպիսին այլեւս չկա:

— Ճիշտն ասած, դրան մեծ նշանակություն չպետք է տալ: Ինձ թվում է, որ հիմնը այնուամենայնիվ պետք էր:

— Ըստ ձեզ, ինչպիսին կլինի նոր Միությունը:

— Ամենակարեւորը՝ կլինի դեմոկրատական:

— Իսկ մշակվո՞ւմ է որեւէ մեխանիզմ, ըստ որի քաղաքական կամ այլ նկատառումներով չհետապնդվեն այլախոհները:

— Այդ հարցը, իրոք, ինձ շատ է հուզում: Առայժմ իրական մեխանիզմներ չկան: Պետք է ասել, որ, ճիշտ է, մեզ մոտ շատ են եղել իրավունքի խախտումներ, բայց ավելի շատ եղել է հանրապետություններում: Որովհետեւ այնտեղ համընդհանուր անիրավականությանը գումարվել է նաեւ տեղական առաջնորդների ինքնագործունեությունը: Ես այդ մասին լավ գիտեմ, որովհետեւ ինքս Ադրբեջանից եմ՝ Բաքվից, այնտեղ եմ մեծացել: Հայտնի փաստ էր: Եվ միշտ, շատ հարցերում, երբ նա չէր կարողանում ճշմարտություն գտնել, ծառայողական նամակ էր գրում Մոսկվա, եւ շատ հաճախ Գերագույն դատարանում այդ գործերը ուղղում էին: Իսկ հիմա այլեւս հնարավորություն չի լինի դիմելու Մոսկվային: Բոլոր վերջնական գործերը կլուծվեն տեղերում: Հետեւաբար, յուրաքանչյուր հանրապետության քաղաքական կուլտուրան կորոշի տեղի քաղաքացիական իրավունքների մակարդակը: Ուստի, որոշ առումներով մի շարք հանրապետություններում իրավիճակը կարող է վատթարանալ, որի օրինակները մենք արդեն տեսնում ենք Վրաստանում, Ուզբեկստանում:

— Երբ խոսում էք երկկուսակցականության իդեալական մոդելի մասին, դուք միշտ նկատի էք ունենում սոցիալ-դեմոկրատական եւ լիբերալ կուսակցությունների համագործակցությունը: Դա վերաբերում է Միությա՞նը, թե՞ հանրապետություններին:

— Առայժմ դժվար է ենթադրել, թե երբ կստեղծվեն այդպիսի խոշոր համամիութենական կուսակցություններ: Հետեւելով քաղաքական տրամաբանությանը, կարելի է եզրակացնել, որ նախ կստեղծվեն հանրապետական կուսակցություններ, ապա միանման ուղղություն ունեցողները կարող է միավորվեն ինչ-որ կոնֆեդերացիայի կամ ֆեդերացիայի մեջ: Առայժմ միութենական մասշտաբի կուսակցության մասին խոսելը վաղ է:

— Ըստ ձեզ, ե՞րբ կսկսվի այդ պրոցեսը:

— Իմ կարծիքով, այն խիստ կարճ ժամկետնե-

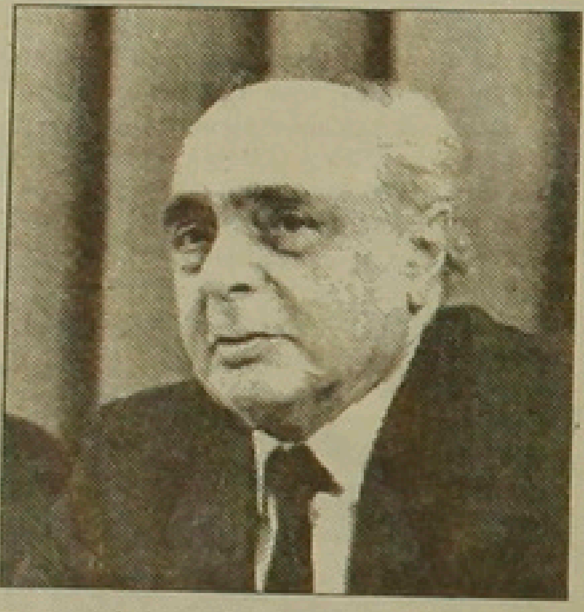

րը, որ տրված են նոր կառուցվածքներ ստեղծելու համար, կխթանեն, որ այդ պրոցեսը արագանա: Ինձ թվում է, դա կլինի այս համագումարից հետո, սեպտեմբերի վերջերին, որովհետեւ եւ նախագահի առաջադրելու, եւ այլ քաղաքական գործունեության համար կպահանջվի ստեղծել նոր կուսակցություններ:

— Ի՞նչ էք կարծում, ինչպիսին կլինեն առաջադա Միության նախագահի ընտրությունները՝ ուղի՞ղ, թե՞ նորից խորհրդարանի ընտրությամբ:

— Ես կարծում եմ, որ նախագահին պետք է ընտրել համաժողովրդական ընտրություններով:

Եթե նրան ընտրեն այս խորհրդարանում, պատգամավորությունների միջոցով, ապա դա կլինի եվրոպական ընկերակցության տարբերակներից մեկը, որը կհամապատասխանի 10-15 տարի առաջվա պահանջներին: Բացի այդ, մեր երկրում ինտեգրացիայի մակարդակն ավելի բարձր է: Ուստի իրական անհրաժեշտություն կա ստեղծելու ավելի ուժեղ միութենական կառուցվածքներ, քան նախկինում կային եվրոպական ընկերակցություններում: Այնուհետեւ, այդ ինտեգրացիոն երեւույթները թելադրվում են նաեւ աշխարհի հետ ունեցած մեր հարաբերություններով:

Ով ցանկանում է մեզ հետ գործ ունենալ, այնուամենայնիվ, նախընտրում է ոչ միայն հանրապետություններին, այլեւ ուժեղ կենտրոնին:

— Իսկ, ըստ ձեզ, հանրապետությունները դա ցանկանո՞ւմ են:

— Իմիջիայլոց, դեռ ոչ բոլորն են դա գիտակցում: Պետք է անցնել ինչ-որ հիվանդության կամ անկախությամբ հարբածության շրջան: Բոլորին այնպես է ծանրացրել ձեռքից բռնած ման տալը, որ պահանջում են ամեն ինչ վերադարձնել: Իսկ երբ ամեն ինչ վերցնեն, հետո կասեն՝ ահա սա մեզ պետք չէ, վերցրեք: Դա կօգնի նրանց կողմնորոշվելու:

— Վերակառուցման ողջ ընթացքում դուք եղել եք նախագահ Գորբաչովի կողքին, սկզբում որպես գլխավոր քարտուղարի օգնական, ապա նախագահի խորհրդական: Երբ ծագեց Ղարաբաղի խնդիրը, ի՞նչ խորհուրդ տվեցիք նրան:

— Իմ խորհուրդները, ճիշտն ասած, պետք չեկան, որովհետեւ Միխայիլ Սերգեեւիչը Ղարաբաղյան հարցում ճիշտ դիրք բռնեց: Հաճախ տեսակցելով Ղարաբաղի հայերի հետ, նա միշտ ասում էր. **«Ճիշտ սահմանեք ձեր նպատակը: Դուք կարող եք եւ իրավունք ունեք պահանջելու, որպեսզի բավարարվեն մարզի բնակչության պահանջմունքները»**: Մարզը հնարավորություն ուներ սերտ կապեր հաստատել մայր հայրենիքի՝ Հայաստանի հետ, որպեսզի տեղի հայերը պահպանեն լեզուն, սովորությունները, մշակույթը եւ այլն: Նա կողմնակից էր, որպեսզի այդ հարցերի ողջ համալիրը, նաեւ ինքնավարությունը բավարարվի: Խոսք էր գնում նաեւ այն մասին, որ Ղարաբաղը դառնա ինքնավար հանրապետություն՝ Ադրբեջանի կազմում: Միակ բանը, որ նա խնդրեց, այն էր, որ Ադրբեջանից Ղարաբաղի դուրս գալու հարցը չդրվի: Որովհետեւ դա չի լուծվի. ոչ մենք կպաշտպանենք, ոչ էլ ուրիշները:

Սահմանների փոփոխության անհնարինությունը նա բացատրեց նրանով, որ կան 30-ից ավելի կետեր: Եթե մի տեղ սկսվի, ապա այն կշարունակվի, եւ արյունահեղություն կլինի բոլոր տեղերում: Գորբաչովին, ցավոք, չլսեցին: Այն ժամանակ ազգային-ազատագրական շարժման խորքերում սխալ, անիրական էին ձեւակերպված շարժման նպատակները: Միգուցե հետագայում, երբ կլինեն այլ իրավիճակ եւ այլ պայմաններ, այդ հարցը ինչ-որ ձեւով հնարավոր կլինի լուծել: Իսկ հիմա ոչ միայն այստեղ, այլեւ ողջ Եվրոպայում ամենավտանգավորը ազգերի ինքնորոշման իրավունքների եւ պետության ինքնիշխանության բախումներն են: Նույնը նաեւ Հարավսլավիայում է: Ուստի, պետք է գտնել զիջողական տարբերակ: Ի միջի այլոց, հայերը արդեն դրան հասել են: Եվ Ղարաբաղում են ցանկություն հայտնել բանակցելու, եւ Հայաստանի խորհրդարանն է որոշում ընդունել, որ առայժմ վերամիավորման հարց չի դնում: Դա լավ իրավական հիմք է ստեղծում, որպեսզի կարգավորվեն բոլոր հարցերը: Այսինքն, դա պետք է լինի ինքնավար մարզ կամ հանրապետություն Ադրբեջանի տարածքում, բայց բոլոր քաղաքացիական իրավունքների պահպանման երաշխիքներով:

Ահա այս հողի վրա էլ այժմ պետք է գտնել խնդրի լուծումը: ■

Հմայակ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ. «Հայաստանը չպետք է ստորագրեր հռչակագիրը»

— Հարգելի Հմայակ, դուք ներկա էիք համագումարի աշխատանքներին եւ «ներսից» կարողացաք դիտել ու նաեւ գնահատել վերջին միութենական հավաքի աշխատանքները: Այժմ ժամանակն է ամբողջացնելու չորսօրյա քաղաքական բանավեճերի արդյունքները:

— Եթե խոսենք ընդունված հռչակագրի եւ որոշման մասին, ապա դրանք ձեւական փաստաթղթեր են, ոչ մի էական նշանակություն չունեն: Այն, որ հռչակագրում ասվում է, թե մարդու իրավունքները պետք է պաշտպանվեն, դա չի նշանակում, որ իրականում դրանք կպաշտպանվեն: Քանի տարի է մեզ ասում են իրավական պետություն, մարդու իրավունքներ, բայց ինչե՞ր են տեղի ունենում Լեռնային Ղարաբաղում:

Օրենքի առաջին կետը նոր իրավիճակ է ստեղծում երկրում, նոր մարմիններ, նոր կառուցվածքներ, նոր խորհրդարան: Փաստորեն, վերացվում է ազգությունների խորհուրդը, որի փոխարեն կլինի հանրապետությունների խորհուրդ: Այն կնմանվի սենատին (վերին պալատ), իսկ միությունների խորհուրդը՝ ներկայացուցիչների (ներքին) պալատին, ինչպես Ամերիկայում է: Բայց հանրապետությունների խորհուրդը ազգությունների խորհուրդ չէ, քանի որ հանրապետությունների խորհրդում կարող են ընտրվել ռուսական պատգամավորներ հանրապետություններից: Ուստի որոշվեց, որ ոչ միայն Ռուսաստանի ինքնավարությունները ունենան տեղեր, այլեւ մեկական տեղեր տրվեն նաեւ մյուս ինքնավար հանրապետություններին: Այդ որոշումը ընդունվեց, որովհետեւ դա էին պահանջում եւ ափխազները, եւ Ռուսաստանի ինքնավարությունները, եւ մենք: Այստեղ կարող է կարծիք առաջանալ, թե մենք դրա մեջ շահագրգռված էինք: Ամենեւին, որովհետեւ ամեն դեպքում այդ որոշումը պետք է ներկայացնի տվյալ միութենական հանրապետության Գերագույն խորհուրդը: Ադրբեջանը Ղարաբաղին պետք է տա մեկ տեղ, եւ պարզ է, որ դա կլինի Ջաֆարովը կամ մի այլ ադրբեջանական ժողպատգամավոր: Այսինքն, արցախցիները այդ խորհրդում ձայն չեն ունենա: Ցանկացած [illegible] այդ պատգամավորը կարող է ելույթ ունենալ եւ պաշտպանել Արցախում տիրող իրավիճակը: Ես իմ հոդվածներում եւ ելույթներում բազմիցս նշել եմ, որ տակտիկական նկատառումներից ելնելով, պետք է մասնակցել միութենական պայմանագրի մշակման հետ կապված բանակցություններին: Այս հարցադրմանը հակառակ, բերվում էր այն պատճառաբանությունը, թե իբր Միութենական պայմանագրի երրորդ տարբերակը ստորագրելու դեպքում մենք ամբողջովին կթաղենք Արցախի հարցը, ուստի պետք չէ ո՛չ ստորագրել, ո՛չ էլ մասնակցել բանակցություններին:

Բայց այս օրենքում, որով սահմանվում են նոր պետական մարմիններ, առհասարակ ոտնահարվում են Արցախի իրավունքները: Փաստորեն, այստեղ նշվում է, որ Ռուսաստանի ինքնավարությունների իրավունքները երաշխավորվում են, մինչդեռ մյուս հանրապետությունները, որոնք ֆեդերատիվ չեն, նրանցում ինքնավարությունների իրավունքների գոյությունն իսկ կախված կլինի այդ հանրապետությունների բարի կամքից: Ըստ այդ օրենքի, վաղը Ադրբեջանը կարող է վերացնել Լեռնային Ղարաբաղը: Ո՞վ պետք է դրա համար պատասխան տա մեր ժողովրդին: Ես դժվարանում եմ ասել, որովհետեւ այդ օրենքը նախապես համաձայնեցվել է 12 հանրապետությունների ղեկավարների հետ, որից հետո միայն այն ներկայացրել են միութենական պատգամավորներին:

Համենայն դեպս պարզ է, որ Ադրբեջանը վերը նշված իրավական հիմքը ստեղծել է եւ ամեն պահ կարող է դիմել այդ քայլին: Բայց ինչու Հայաստանը, որը բռնել էր անկախության ճանապարհը, ստորագրեց այս համաձայնությունը եւ հիմք ստեղծեց այդ օրենքի ընդունման համար: Անկախության հանրաքվե հռչակելուց հետո անընդհատ մեզ ասում էին (չնայած ես դրա հետ համաձայն չէի), որ անկախանալու միակ ճանապարհը այս միությունից դուրս գալն է:

Այդ էին պնդում եւ ՀՀՇ-ն, եւ ներկա ղեկավարները: Դա պաշտոնական տեսակետ էր, եւ քննադատում էին կոմկուսի այն տեսակետը, ըստ որի կարելի էր լինել ինչ-որ Միության կամ կոնֆեդերացիայի մեջ եւ միաժամանակ լինել անկախ: Հիմա իհարկե ասում են, թե հանրապետությունները կարող են միջազգային սուբյեկտի իրավունք ստանալ: Բայց, ի վերջո անկախությունը բոլոր հանրապետությունների համար միացյալ, բայց անբաժանելի տարածքի անկախությունն է: Մերձբալթյան հանրապետությունները մի թիզ հող չզիջեցին նույնիսկ անկախության փոխարեն: Անկախացան առանց մի կտոր հող կորցնելու: Որովհետեւ անկախությունը տարածքի անկախությունն է, ուր բնակեցված է տվյալ ժողովուրդը: Նույնը կանեն նաեւ Վրաստանն ու Մոլդովան:

Իսկ մենք պատրաստ էինք մեկ տարի առաջ Ղարաբաղի գնով անկախություն ստանալու: Այսօր այդ գինն էլ պետք չէ տալ: Բայց մենք հրաժարվում ենք դուրս գալուց: Այն ժամանակ Յազովն էր, Կրյուչկովը, Պուգոն հարվածում էին Ղարաբաղին, 25 գյուղ դատարկեցին, 1700 քառ. մետր հող կորցրեցինք, եւ հիմա ոչ-ոք մեզ չի բռնում, բայց մենք չենք ուզում դուրս գալ, մենք մնում ենք:

Ես այստեղ հետեւողական, քաղաքական ծրագիր չեմ տեսնում, որն ասենք իրագործվի հօգուտ մեր ժողովրդի:

— Չե՞ք կարծում, որ դա պայմանավորված է այն տարբերությամբ, որ կա առաջարկվող նախկին պայմանագրի եւ այս օրենքի միջեւ: Դրա համար էլ Հայաստանը փոխել է իր վերաբերմունքը:

— Վրաստանի համար անշուշտ կա, Մոլդովայի համար՝ նույնպես: Այս տարբերակը բավարարում է նրանց: Նրանք ստացան այն, ինչ ուզում էին: Իսկ մենք մնացինք մենակ: Ես դա կանխագուշակել էի դեռ իմ նախկին հոդվածներից մեկում, որ մենք կմնանք մեր դարդով, մեր ցավով:

— Իսկ ի՞նչ կարելի էր անել. դուք առաջարկ ունե՞ք:

— Ես համոզված եմ, որ նախ պետք էր աշխատել: Որովհետեւ, երբ Կալմիկովը այստեղ ներկայացնում էր այդ օրենքը, ասաց, որ հանրապետությունները (Ուզբեկստան, Ղազախստան, Մոլդովա, Վրաստան, Ադրբեջան) ներկայացրել էին իրենց պահանջները, եւ իրենք բավարարեցին: Բայց նա չնշեց Հայաստանը: Ուրեմն, Հայաստանը պահանջներ չի ներկայացրել: Ես չգիտեմ, թե դա ով պետք է աներ՝ մեր քաղաքական ղեկավարությունը, թե այն պատգամավորների խումբը, որ այստեղ ներկա էր:

— Բայց նրանք ասացին, որ իրենց ներկայացրած առաջարկները չեն ընդունվել:

— Եթե այս երկրում այսօր գործում է ուժային քաղաքականության սխեման, ապա ճիշտ այն ժամանակը, երբ պետք էր իսկապես ցույց տալ մեր անհնազանդությունը, հիմա էր: Իմ կարծիքով, անպայման պետք էր պայքարել...

— Ի՞նչ կետեր էիք դուք առաջարկում մտցնել:

— Այդ օրենքի մեջ պետք է կետ մտցվեր այն մասին, որ ստեղծվելիք պետական խորհուրդը, որի մեջ մտնում են երկրի նախագահը եւ հանրապետությունների բարձրագույն ղեկավարները, պետք է տա ինքնավարությունների տարածքային ամբողջականության, ինքնավարություններում մարդու իրավունքների պաշտպանության եւ ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության երաշխիքը: Եթե սա լիներ, անշուշտ կարելի էր ստորագրել այդ օրենքը: Քանի որ սա չկա, նշանակում է մենք լիարժեք անկախություն չենք ստանում, մնում ենք դարձյալ Միության մեջ, եւ պահպանվում է ձեւափոխված կենտրոնը՝ պետական խորհրդի դիմակով:

— Իսկ սեպտեմբերի 21-ի հանրաքվե՞ն:

— Ոչ մի իմաստ չունի: Որովհետեւ, ոչ ոք այսուհետեւ մեզ չի պարտադրում որեւէ օրենք պահպանել: Բոլորն էլ ձեւականորեն հռչակել են իրենց անկախությունը, բոլորն էլ ձեւականորեն դուրս են եկել:

Հանրաքվեն իմաստ կունենար, եթե մենք չստորագրեինք այդ փաստաթուղթը: Այժմ դա միայն պրոպագանդիստական միջոցառում է, որը ցույց կտա, թե ժողովուրդն ինչպես է ընդունում ներկա քաղաքական միտումները:

Ընդհանրապես, մեծ սխալ էր, երբ 6 ամիս առաջ որոշում ընդունեցինք հանրաքվեի մասին: Դրա համար բարձր գին վճարեցինք: Այն ժամանակ բռնի ուժի գործադրման բոլոր լծակները այսօր արդեն ձերբակալված խռովարարների եւ արկածախնդիրների ձեռքում էր: Ինչպես Ա. Յակովլեւն էր նշել **«Ռեսպուբլիկա»** թերթում, դա վրեժ էր, վրեժխնդրություն եւ արվում էր այն հույսով, որպեսզի մեզ պարտադրվի մասնակցելու այդ բանակցություններին:

— Անհերքելի փաստ է, որ տարբեր ամբիոններից նախազգուշացվում էր դիկտատուրայի արշավի մասին:

— Այո, չորրորդ համագումարից հետո մենք բազմիցս գրեցինք, որ երկրում գնում է պահպանողական ուժերի համախմբում, եւ դրանց հետ պետք է հաշվի նստել: Ի վերջո, ռուսական գործոնը պետք է սատարեր այդ ուժերին, աշխատեր դրանց չեզոքացնելու վրա, եւ մենք պետք է սպասեինք, քանզի հայկական գործոնը ոչ մի դեր չունի այս մեծ քաղաքականության մեջ:

Հիմա, երբ ԽՍՀՄ-ը փլուզվել է, մենք ասում ենք չենք ուզում դուրս գալ, ուզում ենք ունենալ հատուկ կարգավիճակ: Իսկ այն ժամանակ, երբ ասվում էր այդ ուժերի մասին, մեր ղեկավարությունը անհրաժեշտ հետեւություններ չարեց: ■

ՈՒՂՂՈՒՄ

Անցյալ համարում Ադրբեջանի ժողպատգամավորներ Կաֆարովայի, Նեմարի եւ Միրզոեւի հետ հարցազրույցների հեղինակը «Ազգ»-ի թղթակից Հակոբ Ասատրյանն էր:

digitised by A.R.A.R.@

Ժամանակները փոխվում են, սփյուռքահայ դպրոցների հոգսերը մնում

Արդեն 28 տարի է Հայաստանի ուսուցիչների կատարելագործման եւ վերապատրաստման ինստիտուտը կազմակերպում է արտաքին սփյուռքի ուսուցիչների կատարելագործման դասընթացներ: Սկսած 1962 թ., միայն երկու տարի է այն ընդհատվել, մեզ հայտնի դեպքերի պատճառով: Դասընթացների հիմնական բովանդակությունն է՝ հայագիտական առարկաների դասավանդման մեթոդիկան, մանկավարժություն, հոգեբանություն, հայ մշակույթ եւ այլն: Ամեն տարի մեկ ամիս ժամանակով Երեւան են ժամանում արտաքին սփյուռքի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ, որոնք այնուհետեւ հայրենիքով ներշնչված վերադառնում են իրենց համայնքները:

Խաչատուր ՀԵՔԻՄՅԱՆ. ուսուցիչների կատարելագործման ինստիտուտի տնօրեն

Նրանց ամենամեծ խնդիրը դասագիրքն է: Մեր կազմած դասագրքերը, որ իրենց ենք ուղարկում, ոմանց բավարարում են, ոմանց՝ ոչ, որովհետեւ դրանք չեն կարող հաշվի առնել բոլորի միջավայրը:

Դասագրքերը գրվում են արեւելահայերեն, այնուհետեւ թարգմանվում արեւմտահայերեն, ինչը շատ բռնազբոսիկ, լեզվական սխալներով լեցուն է: Մտածելակերպը արեւելահայերեն է, որ արեւմտահայ երեխան չի կարող ըմբռնել:

Չունենք հայոց պատմության դասագիրք: Եղածը կողմնակալ է եւ ազգային արժանապատվությունը վիրավորող: Շատ մեծ կարիք ունենք ուսուցչի, սակայն մենք չենք կարող այստեղից ուղարկել, որովհետեւ չունենք արեւմտահայերեն իմացող:

Դասագրքերի հարցն ավելի հեշտ է խորհրդային սփյուռքում, որովհետեւ մեր դասագրքերով, թեկուզ այն առումով, որ արեւելահայերեն են, նրանք կարող են սովորել: Արտաքին սփյուռքում էլ մի ուրիշ առավելություն կա, որը չկա խորհրդային սփյուռքում: Նրանք շատ ավելի մղումով են սովորում հայերեն, որովհետեւ խորհրդային սփյուռքն ունի կոմունիստական դաստիարակություն:

- Ի՞նչ զգալի արդյունքներ են տալիս այս դասընթացները:

- Գրեթե բոլոր ուսուցիչներն ասում են, մասնավորապես Հյուսիսային Ամերիկայի, Ավստրալիայի, Անգլիայի, Կանադայի, Ֆրանսիայի, որ ամեն գալուց լիցքավորվում են, եւ երեխաներն էլ մեծ հավեսով են լսում իրենց: Մերի նման ինստիտուտներ շատ տեղերում կան, ես ինքս եղել եմ Կանադայում, Հունաստանում եւ առանց համեստության կարող եմ ասել, որ մենք շատ բարձր ենք կառուցվածքային առումով, ընդգրկած նյութերի ծավալով եւ այլն:

Սայաթ ԲԱԲՈՒՄՅԱՆ, Իրան

Իրանում հաշվվում ենք 120 հազարանոց հայ գաղութ, որի մեծամասնությունը՝ մոտ 85 տոկոսը կենտրոնացած է Թեհրանում:

Թեհրանում ունենք 25 դպրոց, 14 միություն: Մեզ մոտ դպրոցները միասեռ են: Միայն մանկամսուրներում է, որ տղա եւ աղջիկ միասին են: Մեր դպրոցի դասաժամերի պակասը լրացնելու համար ունենք կենտրոնական հոգաբարձությունը, որ ծրագրում է դպրոցների աշխատանքները: Ստեղծվել են տնային դասարաններ:

- Ինչպիսի՞ն է ձեր դպրոցների դրվածքը ներկայումս:

- Առաջացել են մակարդակի շատ խիստ տարբերություններ: Դա բխում է նրանից, որ հաճախ դպրոցի տնօրենը կամայականության է գնում, իրավունքներ չի տալիս, որի հետեւանքով ուսուցիչները հնարավորություն չեն ունենում ազատ կերպով պարապելու, այդ մի քանի ժամվա ընթացքում շատ քիչ բան են կարողանում փոխանցել աշակերտներին, եւ մակարդակի պակասը զգալի է դառնում: Միջնակարգ դպրոցներում, վերին չորս դասարաններում համարյա հայոց լեզվի պարապմունքներ չենք ունենում: Մեր դպրոցները հիմա համարվում են պետական, այսինքն պետությունն է հոգում ծախսերը: Կատարում է վճարման 70 տոկոսը: Առաջարկվեցին այնպիսի դպրոցներ, որ անձնական դառնան, սակայն դա մեզ համար անհնար է, որովհետեւ այն հսկայական ծախսեր է պահանջում:

Պարսկաստանում ուսուցիչների թիվը 500 հազարի է հասնում, պահանջը 750 հազար է, այսինքն 250 հազար մարդ դրսից են հրավիրվում: Մենք օգտվում ենք մեր նյութական առավելություններից եւ դպրոցում վարձում ենք նաեւ ուսուցիչներ մասնավոր գիտական առարկաների համար, որով ձգտում ենք մեր աշակերտության ուսման մակարդակը բարձրացնել: Ավելացնեմ նաեւ, որ մեր տղաները եւ աղջիկները բավականին մեծ թվով կարողանում են համալսարան փոխադրվել: Այսինքն, եթե 25 տարի առաջ 7-8 էին փոխադրվում, այսօր հենց միայն մեր դպրոցից տարին 50 հոգի համալսարան է ընդունվում: Հայագիտական առարկաներից պարապում ենք հայոց լեզու, հայոց պատմությունը պարապում ենք անուղղակի: Որովհետեւ թույլատրվել է հայոց լեզու պարապել, որտեղ սուրբ գիրքը կարդան, իսկ դրա մեջ չեն մտնում հայոց պատմությունը, քերականությունը, մասամբ գրականությունը: Հայոց պատմությունը պարապում ենք հարցերի ձեւով, քանի որ այն արգելված է եւ դասագիրք էլ չունենք:

- Ի՞նչ դասագրքերով եք պարապում:

- Հայոց լեզվի դասագրքեր կան, տպագրվում են նորերը: Նյութերը թարգմանվում են, եւ գրքերը տպագրվում են պետության թույլտվությամբ: Հարգարժան պարոն Վարդան Վարդանյանը, որ մեր ներկայացուցիչն է պառլամենտում, նաեւ թեմական խորհուրդը բավականին հաջող կերպով կարողանում են կամաց-կամաց լեզու գտնել պետության հետ, եւ մենք շատ իրավունքներ ենք ստանում: Այդ ընթացքի մեջ է նաեւ, որ մենք կարողացանք գալ Հայաստան: Թեհրանում ունենք 183 ուսուցիչ, որոնցից 75-ը հայերեն են պարապում, հույս ունենք, որ հնարավոր կլինի՝ ավելի մեծ թվով ներկայանալ:

Վարդգես ՏԵՐ-ՄԵՐԿԵՐՅԱՆ, Ֆրանսիա

Այսօրվա վիճակով 1 ամենօրյա դպրոց կա Փարիզում՝ դպրոցասերը, որն ունի 120-130 աշակերտ: Ֆրանսայի մեջ, մանավանդ Փարիզի շրջանին մեջ բոլոր դպրոցները շաբաթօրյա են, 2-3 ժամ հայերեն, հայոց պատմություն կսորվին: Հայերեն կը սորվին՝ որպես երկրորդ լեզու, օտար լեզու, ոչ թե որպես մայրենի:

Մարսելի մեջ համազգայինը մեծ դժվարությամբ հիմնադրեց դպրոց մը 11 տարի առաջ: Այսօր ավելի քան 150 աշակերտներ ունի դպրոցը: Հոն ամեն օր 1 ժամ հայերեն կ'անցնին: Նույնիսկ ամենօրյա հայկական դպրոց հաճախող աշակերտներուն մեծ մասը իրենց ընտանիքներուն մեջ ֆրանսերեն կը խոսին: Մարսելի մեջ կան 70 հազար հայեր, տոկոսային թիվով գոնե 5 հազար դպրոցական աշակերտ պետք է ըլլա, բայց շաբաթօրյա դպրոց կ'երթան միայն 500-ը:

- Ֆրանսահայ գաղութը ի՞նչ ջանքեր է անում հայերեն լեզվի տարածման համար:

- Գաղութը 70 տարեկան է, 3 սերունդ կա միայն: Վերջին 4-5 տարիներուն զարթոնք ապրեցավ հայ երիտասարդությունը: Անոնք հպարտ են, որ հայ են: Կ'ապրին զույգ քաղաքակրթությամբ՝ հայկական եւ ֆրանսական:

- Ինչպե՞ս է ուսուցչի հարցը:

- Ֆրանսայի մեջ, ամբողջ Սփյուռքի մեջ ուսուցչի պահանջք կա. նույնիսկ Բեյրութի մեջ, եւ որակավոր ուսուցիչի պակաս: Հավանաբար անհրաժեշտ է, որ Երեւանի ուսուցիչների կատարելագործման ինստիտուտը իր վրա վերցնի սփյուռքահայ ուսուցիչներ պատրաստելու հարցը:

Լեւոն ԴԵՄԻՐՃՅԱՆ, Լիբանան

Ուսումնական հարցի վերաբերյալ Միջին Արեւելքի մեջ կա պետական հոգացողություն: Բացառությամբ Լիբանանի, մնացածները՝ Սիրիա, Հորդանան, Իրաք, Եգիպտոս, իրենց ձեռքերուն մեջ կը պահեն ամեն ինչ: Թույլ չեն տար, որ փոքրամասնությունները ազատ շնչեն:

Սուրիո մեջ կը գործեն 25 հայ վարժարաններ, մոտավորապես նույնքան եկեղեցիներ: Այսօր պարտադրված ենք Սուրիո մեջ շաբաթը միայն չորս պահ հայերեն ունենալու եւ 3 պահ կրոն: Մոտավորապես նույնն է նաեւ Հորդանանի վիճակը: Լիբանանի կառավարությունը թերեւս աշխարհի ամենեն ազատ երկիրներեն մեկն է իր կրթական հասկացողության մեջ: Հոն կը գործեն 52 հայկական դպրոցներ, որոնցմե 3-ը արհեստագիտական են, 6-ը քոլեջներ: Կան սեփական, կրոնական եւ միութենական դպրոցներ:

Բեյրութը փոքր քաղաք է, թաղեր կան որ մեծամասնությամբ կը բնակվին հայերով: Ամիսներ կ'ըլլա, որ մենք երբեք չենք զգար, որ հայրենիքեն դուրս ենք:

Սուրիո հայերենը սկսած է իր փայլը կորսնցնել, Իրաքն ու Հորդանանը նույնպես, կրնայ կարգը հասնիլ միակ հույս կեդրոնին՝ Լիբանանին:

Կը գործեն կրոնական երեք հարանվանությունները, երեք հայ ազգային կուսակցությունները՝ իրենց օրգաններով, հրատարակություններով: Ունին իրենց մարզական, մշակութային եւ բարեսիրական միությունները: Կը գործեն նաեւ հայրենակցական միություններ: Լիբանանահայ կյանքը առողջ է:

Հրաչ ՍԵՄԵՐՃՅԱՆ, Լիբանան

- Տվեք, խնդրեմ, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի վարժարանների ընդհանուր բնութագիրը:

- Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միությունը Բեյրութի մեջ ունի սեփական հինգ վարժարաններ: Հովակիմյան-Մանուկյան մանչերու երկրորդականը, Դարուհի Հակոբյան աղջկանց երկրորդականը, նախակրթարաններ՝ Ե. Տեմիրճյան, Լ. Կ. Նազարյան եւ Պ. Գ. Կարմիրյան վարժարանները: Կա նաեւ բարձր ուսման հայագիտության բաժինը, որ կը կոչվի Երվանդ Հյուսիսյան հիմնարկություն:

Ինչ որ պիտի ըսեմ մեր՝ Հ.Բ.Ը.Մ.-ի դպրոցներուն մասին քիչ մը գովասանք պիտի ըլլա, քան մյուսները, բայց սա չի նշանակեր, թե կողմնակցություն կ'ընեմ: Մեր վարժարանները Լիբանանի մեջ առաջին դիրքը կը գրավեն: Ոչ մեկ դպրոց կրնա մեզ գերազանցել, այլ՝ իրենք զիրենք մեզմով կը չափեն:

Ունինք շուրջ 180 աշակերտ, պետական 2 քննություններու կը պատրաստենք, որմե ետք ուղղակի համալսարան կ'ընդունվին: Մեր հաջողությունը շատ բարձր է, նախքան պատերազմը՝ 95-98 տոկոս, իսկ ներկայիս՝ 80 տոկոս, երբ Լիբանանի ընդհանուր հաջողությունը 35 տոկոս է:

Մեծ կարեւորություն կը տրվի հայոց լեզվին, գրականությանը, պատմությանը, Հայաստանի աշխարհագրությանը եւ մատենագրությանը:

- Որտեղի՞ց եք ստանում հայերեն դասագրքեր:

- Չենք ստանար: Ունինք օրինակներ, աշակերտները իրար կը փոխանցեն ամեն տարի եւ կօգտագործեն: Դասագիրքը կամ ուսուցիչը կը պատրաստե եւ կամ եղած օրինակը կը պատճենահանվի: Հայաստանեն եկած դասագիրք կօգտագործեն նախակրթարանները, իսկ Հովակիմյանը երկրորդական վարժարան է:

Զրույցը վարեց Գայանե ՍԱՐԻԿՅԱՆԸ

Նուբարաշենում կղողանջեն եկեղեցու զանգերը

Խորհրդային իշխանության մեջ անցյալի ու ներկայի շատ արժեքների գնահատականներ անպայման չակերտների մեջ պիտի դրվեն՝ հատկապես ազգային բարերարների գործունեությանն անդրադառնալիս:

1931-ին Հ.Բ.Ը.Մ. 25-ամյակի առթիվ թերեւս հայ ամենամեծ ազգային բարերարը՝ Պողոս-Նուբարը, որոշում է մայր հայրենիքում բնակավայր կառուցել: Խորհրդային կողմի հետ պայմանագիր է ստորագրվում: Բարեգործականի վարչության անդամները որոշում են ապագա բնակավայրն անվանել նախաձեռնության հեղինակի անվամբ: 1938-ին, սակայն, կոմկուսն ավանի այսպես կոչված բուրժուական անվանումը կառավարական մի որոշմամբ խորհրդայնացնում է՝ Նուբարաշենն անվանելով Սովետաշեն...

Բնակավայրի նոր անվանումը չմտավ հնաբնակների բառապաշարի մեջ, միշտ խորթ ու օտար մնաց մինչեւ...

1990-ի փետրվարի 17-ին Դ. Ալիշանի անվան միջնակարգ դպրոցի սրահում մի քանի հարյուրի հասնող հին ու նոր սերնդի ներկայացուցիչներ էին հավաքվել. ավանին վերադարձվում էր հիմնադրի պատվավոր անունը: Այդ օրն էլ նախաձեռնող խումբը, որ կամա-ակամա «Նուբար» հայրենակցական բարեգործական ընկերությունն էր հիմնում նաեւ, որոշեց Նուբարաշենում կառուցել եկեղեցի՝ ի պատիվ Նուբար փաշայի:

Ինչո՞ւ հատկապես եկեղեցի:

Այդ խնդրի շուրջ էր մեր զրույցը Նուբարաշենցի երիտասարդներից մեկի՝ նկարիչ Հարություն Օհանյանի հետ:

- Երբ խոսքը հոգեւոր դաստիարակության մասին է,- ասաց նա,- ավանն այդ առումով բոբիկ է: Հիշում եմ մանկուց, մի փոքրիկ, բայց մեր հիշողության մեջ մնացած մի գողտրիկ մշակույթի տուն ունեինք, որտեղ հավաքվում էին բոլոր տարիքի տղամարդիկ: Այդ փոխհարաբերություններում իրար սիրող, իրար հարգող մարդիկ էին դաստիարակվում: Այդ տարիներին Նուբարաշենում ոչ մեկն իր տան դուռը չէր կողպում: Դռների վրա այնքան ներկ կար, որ բանալին փականի մեջ չէր պտտվում...

Մշակույթի տունը, որպես հասկացություն, միմյանց հետ շփվելու օջախն է, հավաքատեղին, որտեղ կարելի է մերվել... Հիմա այդ տունն էլ չկա: Հիմա իրարից շատ ենք հեռացել: Գուցե եկեղեցի՞ն մոտեցնի...

Բազմակնճիռ, հոգսաշատ մեր ժամանակներում թվում է, թե այլ խորան է պետք գտնել, ապրելու այլ գործակից: Բայց մենք, ինչպես հատուկ է եղել մեզ ի սկզբանե, նախընտրում ենք հոգեւորը: Դա մեր կենսափիլիսոփայության հիմքում է: Նուբարաշենում եկեղեցու կառուցումը նախեւառաջ ազգային պահպանողականության շահերից է բխում:

Դավիթ ԳՈՒԼԱԿՅԱՆ

«Սոյուզպեչատի»-ի բոլոր բաժանմունքներում եւ փոստատներում շարունակվում է «ԱԶԳ» թերթի բաժանորդագրությունը: Թերթը լույս է տեսնում շաբաթական երկու անգամ:

ԴԱՍԻՉ՝ 69149

1 ամիսը՝ 1ռ. 30կ.

12 ամիսը՝ 15ռ. 60կ.

լուրեր եւ մեկնություն

Հաջորդ ամսից թերթն ստանալու համար պետք է բաժանորդագրվել մինչեւ ընթացիկ ամսվա 15-ը:

«ԱԶԳ»-ն այս տարվանից իսկ դառնալու է ԱՄԵՆՕՐՅԱ:
Մինչ այդ բաժանորդագրվածների համար բաժանորդագինը չի փոխվի:

digitised by A.R.A.R.@

Հայաստանը պետք է ստանձնի ողջ սփյուռքին իրար կապող կամուրջի դեր

Հայրենիքում է գտնվում սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի հրավերով Երեւան ժամանած Իրանահայ ազգային եւ մշակութային միության (ԻԱՄՄ) պատվիրակությունը, որի ներկայացրած կազմակերպության գործունեության ոլորտը շատ հաճախ գերազանցում է զուտ մշակութային ձեռնարկումների շրջանակները, ընդգրկելով նաեւ ազգային, հասարակական բնագավառները:

Թեպետ իրանահայությանը երբեք չի սպառնացել ուծացման վտանգը, չի եղել մի պահ, երբ իրանահայն իր գոյությունը պահպանելու համար հարկադրված լիներ դիմելու ծայրահեղ միջոցի՝ դավանափոխության ու ազգուրացության, սակայն ազգային եւ մշակութային ավանդույթների նկատմամբ եղած անհուն ծարավի հագեցման պահանջը պարտադրում է համայնքի լավագույն զավակներին հիմնել նորանոր կազմակերպություններ:

Պատվիրակության ղեկավար, Սպահանի պետհամալսարանի հայոց լեզվի եւ գրականության բաժնի դասախոս, ԻԱՄՄ-ի Սպահանի կենտրոնի նախագահ, բանաստեղծ եւ թարգմանիչ պարոն Ագաս Մարյանը, պատվիրակության անդամներ Հրաչ

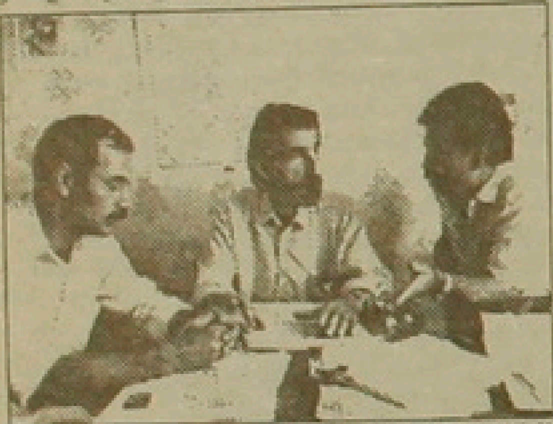

Լուսանկարը՝ Լեւոն ԱՐՄԵՆՅԱՆԻ

Միրզախանյանը, Նժդեհ Նավասարդյանը եւ Վազգեն Աբանուսին լի են անկոտրում վճռականությամբ՝ ծառայելու ազգին: «Ազգ»-ի խմբագրությունում կայացած հանդիպման մթնոլորտը ջերմ էր, իսկ զրույցը՝ անկաշկանդ: Յուրաքանչյուրն իր ասելիքն ունի, իրեն հուզող հարցերը եւ լուծման ուղիները, սակայն բոլորի ասածներն էլ վերջիվերջո գալիս եւ դառնում են մի հանգույց, որի բազմաձայր թելերն անհրաժեշտաբար հասնում եւ շաղկապվում են հայության ամենակենսական պահանջներին:

Աշխարհագրական դիրքով իրանահայ գաղութը ամենամոտն է Հայաստանին, իսկ կապերի եւ փոխհարաբերությունների առումով այն մինչեւ վերջերս եղել է ամենահեռուն եւ անջրպետվածը: Ինչ խոսք, նման տարանջատումը չէր կարող իր բացասական ազդեցությունը չթողնել իրանահայության մշակութային առօրյայի եւ հոգեբանության վրա: Միեւնույն սահմանի երկու կողմերում ապրող հայերը բաժանված են եղել 400 տարի առաջ՝ Շահ Աբբասի կազմակերպած հայտնի գաղթի ժամանակներից, իսկ հետո նաեւ դարիս 40-ական թվականներին եւ նրան հաջորդող տարիների զանգվածային ներգաղթի պատճառով:

Պարոն Մարյանը գոհունակությամբ է խոսում թե՛ Իրանում եւ թե՛ Խ. Միությունում տեղի ունեցած արմատական վերափոխումների մասին, որոնց շնորհիվ զգալի տեղաշարժ կատարվեց հայ-իրանական հարաբերությունների մեջ: ԻԱՄՄ-ի ծնունդն իսլամական հեղափոխությունից հետո Իրանում կյանքի կոչված փոփոխությունների արգասիք է համարում պարոն Մարյանը:

ԻԱՄՄ-ը հիմնվել է 1979 թվականին Թեհրանում եւ այնուհետեւ իր մասնաճյուղերը հիմնել Սպահանում եւ նրա հայաբնակ արվարձան Շահինշահրում: Միությունը վերջին տասնամյակում գործուն մասնակցություն է ունեցել իրանահայ գաղութի ինչպես ազգային-հասարակական, այնպես էլ մշակութային եւ մարզական կյանքում: Պարոն Մարյանը, անդրադառնալով միության բազմաբնույթ ազգանպաստ գործունեությանը եւ դրա համար Իրանում ստեղծված հանդուրժողական մթնոլորտին, նշում է, որ իրանահայությունը վայելում է Իրանի իսլամական հանրապետության եւ իրանցի ազնվասոհմիկ ժողովրդի հատուկ հոգածությունը: Կրոնական եւ կրթական արտոնություններից զատ, որոնք ամրագրված են Իրանի գործող սահմանադրության մեջ, իրանահայ միությունները լայն հնարավորություններ են ստանում ծավալելու մշակութային եւ մարզական գործունեություն: Իսկ հայոց լեզվի եւ կրոնի ուսուցման մտահոգիչ խնդիրների լուծման կապակցությամբ պարոն Մարյանը հույս է հայտնում, որ առաջիկա ուսումնական տարում դրանք կգտնեն իրենց նպաստավոր լուծումը: Թեեւ իրանահայությունն ունի բազմաթիվ ազգային, մշակութային եւ կրոնական հաստատություններ, սակայն իրանա-իրաքյան ութամյա պատերազմի տարիներին երկրում ստեղծված ուսման համար անբարենպաստ պայմանների հետեւանքով, ինչպես նաեւ ետհեղափոխական շրջանում հայության զանգվածային արտագաղթի պատճառով զգացվում է մասնագետ սերնդի դաստիարակության հոգսը իր ուսերի վրա կրող մտավորականության պակասը: Հետեւապես, ԻԱՄՄ-ի պատվիրակության անդամների կարծիքով, հայրենիքի եւ սփյուռքի զանազան գաղթօջախների հետ մշակութային կապի էլ ավելի ամրապնդման խնդիրը ձեռք է բերում կենսական նշանակություն: Պրն. Մարյանի համոզմամբ, Հայաստանը քաղաքական նոր պայմաններում պետք է ստանձնի ողջ հայկական սփյուռքն իրար կապող կամուրջի դերը, համայն հայությանը տալով մշակութային անհրաժեշտ սնունդ, որն ի զորու կլինի ապահովելու քաղաքական եւ տնտեսական փոխադարձ կապը:

Հրամայական է դարձել նաեւ հայ եկեղեցու միասնության անհրաժեշտությունը՝ Ս. Էջմիածնի բարձր հովանու ներքո, որը դարեր շարունակ եղել է հայ աշխարհացրիվ բեկորներն իրար միացնող հավաստի գլխավոր խորանը, ավելացնում է պրն. Մարյանը:

Իսկ ամենագլխավոր խնդիրը ներկա պայմաններում, ըստ պրն. Մարյանի, պետք է լինի հայոց նոր պետականության ամրապնդումը, Հայաստանի եւ Արցախի հայության ազատ ինքնորոշման իրավունքի իրագործմանը նպաստող յուրաքանչյուր հայի գործուն մասնակցությունը: Հետեւապես, խիստ հրատապ է դառնում բոլոր քաղաքական-հասարակական հոսանքների եւ կազմակերպությունների համախմբման եւ ազգային համաձայնության խնդիրը: Պահի լրջության խոր գիտակցությամբ, անդրադառնալով անցումային շրջանների հատուկ ներքին եւ արտաքին մտահոգիչ հանգամանքներին, որոնք մասամբ նաեւ պայմանավորված են մեր հայրենիքի եւ ժողովրդի առանձնահատկություններով, պրն. Մարյանը հույս է հայտնում, որ, այնուամենայնիվ, իշխանությունների ու ժողովրդական բոլոր ուժերի գիտակցված եւ փոխհամաձայնեցված գործողությունների դեպքում այդ դժվարությունները կհաղթահարվեն:

Գ. ՍՈՍՔԵՅԱՆ

ԽՍՀՄ փլուզման տնտեսական հետեւանքները եւ Իրանը

Հայտնի է, որ Խ. Միությունն աշխարհի ամենամեծ նավթարդյունահանող երկրներից մեկն է: Հայտնի է նաեւ, որ Միության ամենախոշոր նավթահանքերը գտնվում են անկախության ձգտող հանրապետություններում: Հարց է ծագում. Խ. Միությունում տեղի ունեցող ներկա իրադարձությունների հետեւանքով ինչպիսի՞ բարդություններ կարող են առաջանալ նավթի արտահանման բնագավառում, հնարավո՞ր է արդյոք նոր պայմանագրերի կնքում նավթարդյունահանող հանրապետությունների եւ սպառող պետությունների միջեւ, ի՞նչ ընթացք կունենա իրանա-խորհրդային հարաբերությունների զարգացումը: Այդ հարցերին պատասխանում է Մերձավոր Արեւելքի եւ Խ. Միության հարցերի մասնագետ, Ջորջթաունի համալսարանի դասախոս, ծագումով իրանցի պրոֆեսոր Սոհրաբ Սոբհանին:

Խ. Միությունն աշխարհի ամենախոշոր նավթարդյունաբերող երկրներից է, եւ բնականաբար Միության փլուզման ամենակարեւոր հետեւանքներից մեկն էլ պետք է լինի նավթի արտահանման ծավալի նվազեցումը: Հետեւապես, մոտ ապագայում ե՛ւ Օպեկի ե՛ւ այդ կազմակերպության անդամ պետությունների դերն զգալիորեն կաճի: Միայն Ուկրաինան, Ղազախստանը, Ադրբեջանը, Թուրքմենիան եւ Ուզբեկստանը միասին վերցրած արտադրում են ամբողջ Խ. Միության ածխի 45, մշակված նավթի 31, գազի 21 եւ անմշակ նավթի 13 տոկոսը: Ընդ որում, Խ. Ադրբեջանն ու Ուկրաինան արտադրում են նավթարդյունաբերության մեջ օգտագործվող սարքավորումների 80 տոկոսը: Անշուշտ, այս համակարգի փլուզման հետեւանքով առաջացող նավթի դեֆիցիտը կարող է լրացնել Օպեկը: Պարզ է, որ եթե Ռուսաստանը հարկադրված լինի ներմուծել նավթամթերք, կտրուկ կբարձրանա դրա գինը:

Խ. Միությունը մինչեւ վերջերս արտադրում էր օրական 3,2 միլիոն տակառ նավթ, իսկ այդ պակասը պետք է լրացվի մեկ այլ աղբյուրից: Իմ կարծիքով, Սաուդյան Արաբիան եւ Իրանը որոշ չափով կարող են լրացնել այդ բացը: Ներկայումս հիշյալ երկրները թողարկում են նավթի առավելագույն քանակը, սակայն անհրաժեշտության դեպքում կարող են ավելացնել իրենց հզորությունները: Կարելի է ենթադրել, որ Խ. Միությունում տեղի ունեցող իրադարձությունները տնտեսական առումով օգուտ կբերեն Իրանին: Ի դեպ, կարեւոր է նաեւ Իրանի տարածքով նավթարտահանող հանրապետությունների արտադրանքի առաքումը միջազգային շուկա, որը մեծ շահույթ կբերի Իրանին:

Խ. Միության մահմեդաբնակ հանրապետությունների հետ նոր հարաբերություններ հաստատելու պատրաստակամության համար քաղաքական գործոններից բացի Թեհրանը մեծ ուշադրություն է դարձնում նաեւ տնտեսական ազդակների վրա: Իսկ ինչ վերաբերում է Խ. Ադրբեջանում անկախության համար ծավալված շարժմանը եւ հանրապետության տնտեսության վերականգնմանն ուղղված միջոցառումներին, պետք է նշել, որ ներկայումս Բաքուն նավթի եւ գազի արտահանման վերաբերյալ պայմանագրեր կնքելու նպատակով բանակցություններ է վարում մի շարք ամերիկյան ընկերությունների հետ: Իրանի հարաբերությունները Ադրբեջանի հետ առայժմ հիմնված են մշակութային ընդհանրությունների վրա: Իսկ հանրապետության նախագահ Մութալիբովը եւ մյուս բարձրաստիճան ղեկավարները, հաշվի առնելով Իրանի ներկայիս քաղաքական մթնոլորտը, անհրաժեշտ չեն համարում Իրանի հետ լիակատար քաղաքական հարաբերություններ հաստատել:

Գ. Ա.

Ծաղրանկարը՝ «Քեյհան»-ի

ԹՈՒՐՔԻԱ. «Բացվել դեպի Կովկաս» եւ «Մոռանա՞լ 1915-ը»

Հուլիսի 29-ին, «Կոտիդիեն դը Պարի» երկու էջ էր նվիրել Թուրքիային, վերոհիշյալ ընդհանուր խորագրի տակ, բայց առանձին եւ տարբեր հոդվածներով: Նրանցից մեկը, որ վերաբերում է Կովկասին, առավելապես շահագրգռում է մեզ, թեեւ բոլորն էլ նպաստավոր բնույթ ունեն: *«Բացվել դեպի Կովկաս»* հոդվածի հեղինակն է Անտուան Գոդըբերը: Սկզբից եւեթ նշում է, որ երբ բացառվեն Նորվեգիայի մի քանի սառցապատ մղոնները, Խ. Միությանը սահմանակից Ատլանտյան դաշինքի միակ երկիրը կմնա Թուրքիան:

80-ական թվականներից ի վեր Թուրքիան առանձնաշնորհյալ միակ վկան է Կովկասի բոլոր ցնցումների: Հետաքրքրությամբ եւ հաճախ մտահոգությամբ Թուրքիան հետեւել է 1988-89-ի Ղարաբաղի բախումներին, 1988 թ. ապրիլին Վրաստանի «սանձմանը» խորհրդային բանակի կողմից, Վրաստանի եւ Հայաստանի ընտրություններին:

Պաշտոնապես Թուրքիան խուսափում է կրակի վրա յուղ լցնելուց, բայց ոչ պաշտոնապես Անկարայի ղեկավարները չեն ծածկում իրենց նախընտրությունները եւ առաջ են մղում ցեղային եւ կրոնական համախոհությունը: Դիվանագետների դերը զգուշավոր ուղերձ փոխանցելն է. *«Ազերիները մեր եղբայրներն են: Բնական է, որ նրանց հանդեպ թուլություն ունենանք»:* Հարց լինել չի կարող, բայց եւ պետք չէ նույնանալ մամուլի մեկ հատվածի ծայրահեղ դիրքորոշման հետ, որ ամեն անգամ, ազգնամոլի օրերին դասապարտում է «հայ ավազակներին»:

Հակառակ այն բանի, որ Անկարայում սովորություն է դարձել արտերկրի հայերի «Լոբբի»-ների դեմ բողոքելը, որոնք 1915-1916 թ. վայրագությունների ճանաչման պատրվակով սահմանների փոփոխություններ են ուզում, Թուրգութ Օզալը շատ աչալուրջ է: Նրա եւրոպական փառամոլությունը ստիպում է նկատի առնել արեւմտյան հանրության կարծիքը:

Թուրքիայի՝ Հասարակաց շուկա մտնելու մեկ նոր դիմումից երկու ամիս հետո, 1987 թ. հունիսի 18-ին Եվրոպական Խորհրդարանը ճանաչեց հայ ժողովրդի Ցեղասպանությունը, որը ծառայեց իբրեւ ազդարարություն Թուրքիայի համար:

Եւ երբ նույնիսկ թուրքական դիվանագիտությունը ճարպկության հնարքներ է գործ դնում մոռանալու համար Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ գործված ջարդերի ծավալը, Անկարան միշտ, շատ բացահայտ կերպով մերժում է պաշտպանել ազերի դատը:

1988 թ. դեկտեմբերի երկրաշարժից հետո Թուրքիան նույնիսկ իրար անցավ եւ օգնության խմբեր ուղարկեց Հայաստան:

Հոդվածի երկրորդ մասի ենթախորագիրն է՝ *«Մոռանա՞լ 1915-ը...»*, ուր ասվում է. *«Այսօր նոր կացությունը՝ ստեղծված Վրաստանի եւ Հայաստանի անկախության հռչակումներով, թուրք դիվանագիտության եւ տնտեսության համար նոր հեռանկարներ է բաց անում: Այս հանրապետությունները ցանկանում են ժամ առաջ շրջանցել խորհրդային տնտեսական նախկին ցանցերը եւ չեն թաքցնում Եվրոպայի... դռան հետ իրենց փոխանակումների ամրապնդման շահեկանությունը»:* Հոդվածագրի համար նորությունը Հայաստանի հետ հարաբերությունների մեջ մտնելն է: Անշուշտ, մեծ հաշտությունը դեռ օրակարգի հարց չէ, ասում է նա: Հայերը չեն մոռացել 1921-ի բաժանումները խորհրդայինների եւ քեմալականների միջեւ, որը վերջ դրեց 1918 թ. իրենց անկախ հանրապետությանը: Բայց անհրաժեշտ է իրապաշտ լինել: Թուրքերն էլ թվում է գոհ են ներսի հայերի հետ այս շփումից, որ քաղաքական համաձայնությունների անգոյությունից պետք է հանգի ամեն տեսակ փոխանակությունների: Բայց առավել եւս հույսեր են կապում Ադրբեջանի սեպտեմբերին կայանալիք նախագահական ընտրությունների հետ, որոնք իրենց թույլ կտան ավելի արդյունավետ գործակցություններ նախատեսել:

Առայժմ փոխանակությունները մշակութային եւ համալսարանական բնույթի են, բայց Պոլսի եւ Տրապիզոնի [illegible] արդեն իսկ աչք են տնկել ազերի ստորերկրյա հարստություններին:

Անդրկովկասի հետ տնտեսական հարաբերություններին զարկ տալու այս նոր փափագը, առանց պաշտոնապես դիրքերը ճշտելու հանրապետությունների միջեւ գոյություն ունեցող հարցերում, չի կարող չմտահոգել մոսկովյան, խորհրդային եւ ռուս ղեկավարներին:

Կովկասյան համապարզավաճման այս նոր տարածքը վտանգում է մահմեդական Օսմանյան Կայսրության 19-րդ դարի նվաճումների ժառանգությունը: Անկարայի իշխանությունները գիտակցում են այդ: Այս իսկ պատճառով նախընտրում են չգրգռել հյուսիսի մեծ դրացուն, զորավիգ կանգնելով թրքախոս փոքրամասնությունների պահանջներին, եւ ձգտում են հանդարտության մթնոլորտի՝ մեջտեղ բերելով Սեւ ծովի Հասարակաց շուկայի գաղափարը, որը կհամախմբի շրջանի բոլոր պետությունները:

Երկար ժամանակ սարսափ լինելուց հետո, վաղը Թուրքիան կարող է Կովկասի մեծ խաղաղարարը դառնալ:

■

digitised by A.R.A.R.@

Փոքր պետությունն էլ կարող է հարցեր լուծել

Վերջերս Երեւանում էր գտնվում անվանի քաղաքականագետ, վերջին տարիներին իր քաղաքական կանխատեսումներով հայտնի, Արեւմուտքում «Խորհրդային Մաքիավելլի» կոչված Անդրանիկ ՄԻՀՐԱՆՅԱՆԸ: Մեր թղթակիցը հանդիպեց նրան եւ խնդրեց պատասխանել մի քանի հարցերի:

Հ.- Պարոն Միհրանյան, ձեզ է պատկանում այն գաղափարը, որ ԽՍՀՄ-ում ամբողջատիրությունից ժողովրդավարության անցման անհրաժեշտ օղակը ավտորիտարիզմն է: Այս առումով ի՞նչ ցույց տվեց դեպքերի զարգացումը:

Պ.- Որոշ չափով այդ դրույթներն իրականացան: Սկսելով քաղաքական համակարգի արմատական փոփոխություններ, Գորբաչովը, եւ ոչ միայն նա, զգաց, որ գործադիր իշխանությունները տապալվեցին, եւ երկիրը անկառավարելի վիճակում է: Երկրում նախագահական համակարգ մտցնելը մի փորձ էր ուղղաձիգ կառավարման՝ այդ ձեւով երկիրը քաոսից դուրս բերելու համար: Նախագահությունը Գորբաչովյան ձեւով նախատեսում էր որոշ ավտորիտարիզմ, բայց այն այդպես էլ մնաց թղթի վրա:

Ինչու՞: Պատճառն այն էր, որ թույլ տվեց, հիմա արդեն կարող եմ ասել բարեբախտաբար, խոշոր սխալ, այն է՝ հանրապետություններում անցկացնել ուղղակի դեմոկրատական ընտրություններ, որոնք բերեցին օրինական եւ ժողովրդի վստահությունը վայելող կառույցների ստեղծմանը, դրանով իսկ կասկածի տակ դնելով Կենտրոնի կառույցների օրինականությունը: Նախագահի հրամանագրերը կասեցվում էին հանրապետությունների կողմից: Դրա համար էլ Խորհրդային Միությունում ամբողջապես այդ փորձերը հաջողությամբ չպսակվեցին: Այդ պայմաններում Կենտրոնը կանգնեց երկընտրանքի առաջ. կամ ընդունել կայսրության փլուզումը եւ համաձայնել դրան, կամ էլ ուժ գործադրելով, վերականգնել հին համակարգը, իհարկե, որոշ փոփոխություններով:

Եթե հեղաշրջումը վերջնականապես հաջողվեր, ապա դա կբերեր մի պետության ըստեղծման, ուր առկա կլինեին կառավարման ավտորիտար համակարգը, որը պիտի զուգակցվեր շուկայական տնտեսության հետ. այս դեպքում կլիներ ինչ-որ մի կորպորատիվ տնտեսություն, որը թեեւ կունենար մասնավոր սեկտոր, մանր-մունր կոոպերատիվներ եւ այլն, այնուամենայնիվ, ամբողջովին կգտնվեր պետական խիստ հսկողության տակ: Այսինքն, դա չէր լինի ամբողջատիրություն, բայց եւ չէր լինի այն ավտորիտարիզմը բնականոն շուկայով, որը ես նկատի ունեի:

Շատ հավանական է, որ սկսվեին զանգվածային ծերբակալություններ, եւ այդպիսի ցուցակներ արդեն կազմված էին: Կարծում եմ, որ այս երկիրը այդ դեպքում իրենից կըներկայացներ ինչ-որ մի բան, որ նման կլիներ Մուսոլինիի վարչակարգին: Արեւմուտքը, իհարկե, «սրանց» չէր օգնի: Տեղի կունենար մոտավորապես այն, ինչ տեղի ունեցավ Լեհաստանում գեներալ Յարուզելսկու իշխանության օրոք՝ «իտալական գործադուլ», երբ մարդիկ միայն ձեւ էին անում, թե աշխատում են, իսկ տնտեսությունը փլուզվում էր:

Սակայն այստեղ մի նրբություն կա, որի մասին կուզեի խոսել: Իհարկե, քաղաքակիրթ եւ դեմոկրատական Արեւմուտքը պատրաստ է մարդու իրավունքների, նույն ժողովրդավարության, բայց առաջին հերթին նրան հուզում է այն, որ ԽՍՀՄ-ում քաղաքական կայունություն լինի եւ պատերազմի վտանգը Արեւելքից նվազագույնի հասնի: Այդ առումով, եւ թող ասածս տարօրինակ չթվա, Արեւմուտքի համար վերջին հաշվով մեծ տարբերություն չկա, թե ինչպիսի վարչակարգ կլինի ԽՍՀՄ-ում, կարեւորը՝ որ այն կայուն եւ կանխատեսելի լինի: Ինչ վերաբերում է տնտեսական համագործակցությանը, ապա չմոռանանք, որ Արեւմուտքը կապեր է ունեցել եւ Ստալինի, եւ Խրուշչովի, եւ Բրեժնեւի ռեժիմների հետ: Հիշեցնեմ նաեւ, որ հեղաշրջման առաջին մեկ-երկու օրերի ընթացքում արեւմտյան առաջատարները, եւ նույնիսկ Բուշը, իրենց մեկնաբանություններում բավականին զուսպ էին, նրանք միայն մի որոշ ժամանակ անց սկսեցին խստորեն քննադատել խռովարարներին: Այնպես, որ որոշ կայունություն կարող էր լինել, բայց դա, կրկնում եմ, կլիներ Մուսոլինիի դիկտատուրան եւ հավանաբար կլինեին զանգվածային ծերբակալություններ: Արեւմուտքն էլ կվարեր գաղափարախոսական կռիվներ: Կուզեի այստեղ ավելացնել, որ ԽՍՀՄ-ի հետ հարաբերություններում վերջին ժամանակներս Արեւմուտքի հիմնական մտահոգությունը եղել է իշխանության վերաբաշխումը Կենտրոնի եւ հանրապետությունների միջեւ, այն, որ դա կատարվի հնարավորին չափ սահուն:

Հ.- Ի՞նչ կարծիքի եք «Տասնմեկի հայտարարության» եւ ԽՍՀՄ-ի, ավելի ճիշտ՝ նրա, ինչ մնացել է նախկին կայսրությունից, ապագայի մասին:

Պ.- 11-ի այս հայտարարության մեջ կա այն ամենը, ինչին ձգտում էին բոլոր հանրապետությունները: Անկախ, ինքնավար, ՄԱԿ-ի կողմից ճանաչված պետությունների մի համագործակցություն է լինելու այս նոր դաշինքը, Բրիտանական ընկերակցության կամ եվրոպական համագործակցության տիպի մի կառուցվածք, եթե, իհարկե, հայտարարության տեքստը լուրջ փոփոխությունների չենթարկվի: Ավելին: Մոտ ապագայում, այս անցումային շրջանի ավարտից հետո, կառաջանան անկախ պետություններ, քանի որ ոչ կոնֆեդերացիան եւ ոչ էլ եվրոպական համագործակցության տիպի կառուցվածքը այդ դեպքում երկարաժամկետ չեն լինի. ի տարբերություն եվրոպական ժողովուրդների, այն կազմող նախկին խորհրդային ժողովուրդները շատ տարբեր են իրենց մշակութային, տնտեսական, պատմական զարգացման մակարդակով, ազգային դիմագծով: Այս ամենը տեղի կունենա այն դեպքում, եթե, իհարկե, խաղաղ ճանապարհով լուծվեն երկու խնդիր՝ ռազմաարդյունաբերական համակարգի բաժանումը նախկին հանրապետությունների միջեւ (կարծում եմ, որ Սիլաեւի ժամանակավոր կոմիտեն զբաղված է այդ հարցերով) եւ ազգային փոքրամասնությունների ու ինքնավար կազմավորումների հարցը: Ըստ իս, երկրորդ հարցը շատ ավելի կարեւոր է, քան առաջինը:

Ինչու՞: Որովհետեւ, եթե այսօր Ռուսաստանի դեմոկրատական ղեկավարությունը չկարգավորի ինչպես իր տարածքում ապրող ազգային փոքրամասնությունների, այնպես էլ Բալթյան երկրներում եւ այլ հանրապետություններում ապրող ռուսալեզու ոչ բնիկ բնակչության իրավունքների պաշտպանության հետ կապված հարցերը, ապա արմատականները կարող են օգտվել այդ չլուծված խնդիրներից, հրահրել ազգամիջյան բախումներ, եւ ապակայունացնելով վիճակը, ստեղծելով նոր քաոս, գալ իշխանության գլուխ եւ «կարգ ու կանոն հաստատել», «մոռանալով» նույնիսկ մինչ այդ կնքված պայմանագրերը: Ասված մի առանցե, եթե իշխանության գլուխ գան ռուս շովինիստները: Կարծում եմ, որ Ռուսաստանը լավ է գիտակցում այդ իրողությունը եւ նրա կողմից Բալթյան պետությունների անկախության ճանաչման մեջ մեծ դեր խաղաց այդ երկրների իշխանությունների կողմից ռուս ազգաբնակչության իրավունքները պաշտպանելու պարտավորությունները:

Քանի դեռ կար ընդհանուր Միություն, ազգային փոքրամասնությունների խնդիրը թեեւ կար, բայց այնքան սուր չէր, ինչպիսին կարող է լինել ԽՍՀՄ-ի տրոհման դեպքում, եթե ժամանակին չկնքվեն միջպետական պայմանավորվածություններ: Ղազախստանի բնակչության 60 տոկոսը կազմում է ռուսալեզու բնակչությունը, իսկ Ուկրաինայում ապրում են մոտ 12 միլիոն ռուսներ: Պարզ է, որ Ռուսաստանը պիտի պաշտպանի իր հայրենակիցների իրավունքները: Ոչ մի կայսերական մտայնություն այստեղ չկա, ամեն ինչ արվում է խաղաղ բանակցությունների ձեւով: Ռուսաստանը ամենամեծ, ամենահզոր հանրապետությունն է, այդ պատճառով նա պիտի վերցնի իր վրա միջնորդի, խաղաղեցնողի դերը: Ռուսիան ուզում է վերջին մի քանի 100 տարվա մեջ առաջին անգամ դառնալ ո՛չ կայսրություն, ո՛չ կենտրոն, ո՛չ էլ «ավագ եղբայր», այլ ուղղակի Ռուսաստան՝ կողմնորոշված դեպի համաշխարհային արժեքները:

Հ.- Հայաստանում այսօր կան որոշ կազմակերպություններ, որոնք ճնշում են հանրապետության իշխանություններին «10+1» համաձայնագիրը ստորագրելու համար, կոչելով դա «ճեղքում անկախության ուղուց», իսկ նոր Միությանը մասնակցելը նույնիսկ որպես ընկերակից անդամ կամ դիտորդ՝ «դավաճանություն»: Ձեր կարծիքը այս մասին:

Պ.- Կա ժողովրդավարություն եւ կա պարզապես ամբոխավարություն: Քաղաքական գործչի իմաստությունը հենց այն է, որ ճակատագրական պահին նա կարողանա դուրս գալ ընդդեմ պարզունակ պատկերացումների՝ քաղաքական ողջամիտ ընտրության հարցում: Այս հայտարարությանը միանալը Հայաստանի իշխանությունների ամենալուրջ քայլերից մեկն է: Իհարկե, մեր իշխանությունների գլխավոր ուղղությունը պիտի լիներ եւ լինի անկախությունը, սակայն մենք, լինելով փոքր հանրապետություն եւ կապված լինելով այլ հանրապետությունների հետ, իրավունք չունենք մեզ մեկուսացնել, քանի դեռ չենք ստեղծել իրական կապեր արտասահմանի հետ:

Այս հայտարարությունից հետո եւ հանրաքվեն, եւ անկախությունը ստանում են բոլորովին այլ, իրական իմաստ: Կենտրոնը ինքը փլուզվեց, ստեղծվում են նոր տնտեսական կառույցներ, եւ այս պայմաններում նոր պայմանագրի ստորագրումը ցանկացած ձեւով՝ անդամ, ընկերակից անդամ, դիտորդ՝ հանրապետությունների վրա ոչ մի պարտավորություն չի դնում, բայց կարող է տալ ավելի մեծ հնարավորություններ տնտեսական կապերը պահպանելու համար: Ի նկատի առնելով մեր խոցելի վիճակը, սա մեզ համար շատ կարեւոր է:

Հ.- Կարո՞ղ է այս նոր դաշինքը լինել նախորդից էլ վատ մի ծուղակ:

Պ.- Այսօր դա բոլորովին էլ իրական չէ: Եթե հիմա չհաջողվի իրագործել այս հայտարարությամբ նախատեսված միություն-կոնֆեդերացիան, ապա, իհարկե, Ռուսաստանում տեղի ունեցող իրադարձությունները կարող են բերել կայսրության վերականգնմանը: Բայց այդ դեպքում, երբ իշխանության գլուխ գան «աջերը», նրանք հաշվի չեն առնի՝ ստորագրե՞լ ենք մենք պայմանագիրը, թե ոչ, կրկնում եմ, նրանք կփորձեն ուժով վերականգնել կայսրությունը: Պետք չէ պատրանքներ ունենալ, թե Հայաստանը կամ որեւէ այլ հանրապետություն կանկախանա այն ճանապարհով, որով դա արեցին Բալթյան պետությունները: Միջազգային ճանաչում նրանք կստանան միմիայն Ռուսաստանի եւ նոր միջհանրապետական համակարգիչ մարմնի հետ այդ քայլերը համաձայնեցնելուց հետո:

Հ.- Ի՞նչ կարծիքի եք Արցախյան խնդրի լուծման մասին՝ երկրում ստեղծված նոր իրավիճակի պայմաններում:

Պ.- Ինձ թվում է, որ պայմանները հիմա ավելի նպաստավոր են, քան առաջ: Ինչու՞: Այն Կենտրոնը, որը չէր ուզում լուծել Ղարաբաղյան հարցը, որպեսզի չստեղծվի նախադեպ մնացյալների համար, ինչը որ կբերեր իր անկանխատեսելի հետեւանքների, հիմա գոյություն չունի:

Հիմա արդեն, ինչպես արդեն ասացի, շատ բան կախված է Ռուսաստանի դիրքորոշումից:

Իհարկե, քիչ հավանական է, որ Ռուսաստանը պաշտպանի Ղարաբաղի ինքնորոշումը, կամ ընդգրկի այն իր կազմում: Որովհետեւ դա կբերի առճակատման Ադրբեջանի եւ մյուս հանրապետությունների հետ, մանավանդ անցման այս շրջանում: Սակայն մի բան հստակ է. Ռուսական բանակը, իսկ այժմյան խորհրդային բանակի անձնակազմի ճնշող մեծամասնությունը ռուսներ են, Արցախում այլեւս պատժիչ դեր չի խաղա:

Նշեմ նաեւ, որ Ռուսաստանը կարող է խաղալ միջնորդի դեր, մանավանդ, որ Ռուսաստանի խորհրդարանի անդամները արդեն այդպիսի փորձ ունեն: Նա, ի տարբերություն գըրեթե մեռած Կենտրոնի, ի վիճակի է այդպիսի դեր ստանձնել, քանզի այն հզոր է, ղեկավարվում է դեմոկրատական իշխանությունների կողմից, որ վայելում են ժողովրդի մեծ աջակցությունը: Եւ այդ միջնորդի դերը Ռուսաստանը կարող է խաղալ նաեւ մյուս «թեժ» կետերում:

Մի բան էլ կա այստեղ: Չէ որ ո՛չ Ղարաբաղը, ո՛չ էլ այլ տարածքներ, իրենք իրենց համար կամովին չեն մտել ռուսական կայսրության մեջ, այլ գաղութացվել են:

Ռուսաստանը, որպես ինչ-որ չափով այդ կայսրության ժառանգորդ, պիտի ինքն էլ դեր խաղա դրանց ազատագրման մեջ: Ռուսաստանը մեծ դեր է խաղացել թե հին եւ թե նոր կայսրության ստեղծման գործում, հիմա էլ նա դեր է խաղում այդ կայսրության փլուզման գործում:

Հ.- Կարո՞ղ է այնպես ստացվել, որ Ռուսաստանը դառնա մի նոր «ավագ եղբայր», կամ «ժանդարմ»:

Պ.- Չեմ կարծում, որ այդպես լինի: Պարզապես հարաբերություններից կհանվի գաղափարախոսական գործոնը եւ կմնան պարզ քաղաքական եւ տնտեսական շահերը: Եւ մենք էլ, ունենալով մեր շահերը, պիտի մտնենք խաղի մեջ, եւ պետք չէ վախենալ տանուլ տալուց:

Աշխարհում կան բնականոն հարաբերություններ մեծ տերությունների եւ փոքր պետությունների միջեւ, սակայն վերջիններս էլ են կարողանում հարցեր լուծել:

Զրույցը վարեց
Գայանե ԽԱՉԻԿՅԱՆԸ

Միջուկային զենքը կարող է մնալ միայն Ռուսաստանում, ասում է Ելցինը

Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինը հայտնեց, թե չի բացառում խորհրդային միջուկային զենքը Ռուսաստանի տարածք փոխադրելու հնարավորությունը: Անցյալ շաբաթ օրը խորհրդային եւ արտասահմանյան հեռուստաընկերություններին տված հարցազրույցի ժամանակ նա ասաց, թե այն բանից հետո, երբ Ուկրաինան հռչակեց ոչ միջուկային կարգավիճակ, իսկ Ղազախստանի դիրքը, որի տարածքի վրա նույնպես տեղադրված է ստրատեգիական զենք, մնում է անորոշ, միջուկային զենքը Ռուսաստան տեղափոխելու հարց է առաջանում: Այդ գործը, ըստ նախագահի, կըխլի տասը տարի եւ կպահանջի 20-25 մլրդ ռուբլի:

Միխայիլ Գորբաչովի հետ իր ունեցած փոխհարաբերությունների վերաբերյալ հարցին պատասխանելով, Բորիս Ելցինն ասաց, թե իրեն վիրավորված է զգում այն լուրերից, որ ինքը իբր փորձում է «դուրս մղել» խորհրդային նախագահին: Բ. Ելցինը հայտարարեց, թե ինքը մտադիր չէ իր թեկնածությունը դնել նախագահի պաշտոնի համար երկրի ղեկավարի ապագա ընտրություններում: Ելցինը չճշտեց, թե երբ կարող են դրանք կայանալ:

Ելցինն ավելացրեց նաեւ, թե իր հայացքներն այսօր «գրեթե համընկնում են» Մ. Գորբաչովի դիրքին եւ թե ինքը պատրաստ է համագործակցել ԽՍՀՄ նախագահի հետ, եթե վերջինս «այսկողմ-այնկողմ չընկնի»: Ռուսաստանի առաջնորդը Գորբաչովի այսօրվա դիրքն անվանեց «կենտրոնականից ձախ»:

Խոսելով օգոստոսյան հեղաշրջման մասին, Ելցինն ասաց, թե իր կարծիքով դրա գլխավոր կազմակերպիչը ՊԱԿ-ն էր եւ անձամբ նրա նախկին ղեկավար Վ. Կրյուչկովը: Ըստ Ռուսաստանի նախագահի, ՊԱԿ-ի արխիվներում արդեն հայտնաբերվել են պահարաններ, ուր դեռեւս 1989 թ. սկսած պահվում էին Բ. Ելցինի «գործերը»: «Անձամբ Վ. Կրյուչկովն է հրահանգ տվել լսել իմ տնային եւ աշխատանքային բոլոր հեռախոսները», ասաց նա:

Պատասխանելով ճապոնական թղթակցի հարցին, Ելցինը հայտարարեց, թե Կուրիլյան շղթայի վիճելի կղզիները «առուծախի առարկա» չեն եւ չեն կարող շաղկապվել Տոկիոյի կողմից Ռուսաստանին տրվող օգնության մեծացման հետ:

Միաժամանակ Ռուսաստանի նախագահը արտահայտվեց հօգուտ խորհրդային բարեփոխումներին արտասահմանյան օգնության: Աշխարհի զարգացած երկրների օգնությունը կօգնի «կանխել նոր հեղաշրջումը», նախազգուշացրեց Բ. Ելցինը:

ԽՍՀՄ-ը կցրի՞ Միացյալ Նահանգների մտահոգությունները

Օգոստոսյան իրադարձությունները մտահոգություն առաջացրին ԱՄՆ-ում ԽՍՀՄ-ում միջուկային զենքի վրա հսկողության կապակցությամբ: Սակայն, ինչպես գտնում է խորհրդային բարձրաստիճան դիվանագետներից մեկը, պատկերն այնքան էլ մռայլ չէ, եթե հաշվի առնենք այն հեռանկարները, որ բացվում են զինաթափման գործում, որպես հետեւանք մեր երկրում տեղի ունեցող ժողովրդավարական փոփոխությունների: Հայացք ձգելով ապագայի վրա, դիվանագետը հիշեցրեց առաջիկա սեպտեմբեր եւ հոկտեմբեր ամիսներին միջուկային եւ տիեզերական զենքերի հետագա կրճատման շուրջ ԽՍՀՄ-ի եւ ԱՄՆ-ի միջեւ բանակցությունների մասին: Նրա կարծիքով, հիմա եզակի հնարավորություն է ստեղծվել ընդմիշտ լուծելու աշխարհում միջուկային առճակատման հարցը. այն ձեռքից չի կարելի բաց թողնել:

Վերադառնալով այսօրվան, խորհրդային դիվանագետը ամերիկացիների մտահոգությունը հիմնավորված չհամարեց: ԽՍՀՄ ժողպատգամավորների վերջերս ավարտված համագումարը հաստատեց երկրի նվիրվածությունը մինչ այդ իր վրա վերցրած միջազգային բոլոր պարտավորություններին, այդ թվում նաեւ այս տարվա հուլիս ամսին Մոսկվայում կնքված պայմանագրին: Եթե օգոստոսի 19-21-ի իրադարձություններից հետո Մոսկվայի եւ Վաշինգտոնի հարաբերություններում ի հայտ են եկել անվստահության նշաններ, դրանց հաղթահարմանը կօժանդակեին մեր ղեկավարների կոնկրետ քայլերը: Խոսքը գնում է, մասնավորապես, միջուկային զենքի վրա խիստ հսկողության եւ միասնական ռազմավարական տարածք պահպանելու մասին հանրապետությունների միջեւ համաձայնագրի կնքման մասին, ինչի օգտին արտահայտվեց նաեւ ժողպատգամավորների համագումարը: ■

digitised by A.R.A.R.@

Համաշխարհային մամուլի ուշադրությունն այսօր առաջվա նման սեւեռված է մնում Մերձավոր Արեւելքին: Քանի որ դարավերջին Արեւելյան Եվրոպայում տեղի ունեցող արմատական փոփոխություններին զուգընթաց, խոշոր տերությունները ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ փորձում են նոր կարգավորման հաստատել տարածաշրջանում եւ հակամարտությունների կծիկ այդ շրջանում: Գլխավոր հակասությունը արաբ-իսրայելյան վեճն է: Ստորեւ, լոնդոնյան հայտնի «The Economist» շաբաթաթերթից օգնությամբ 10-ի իր համար մնում զույգ հոդվածներն անդրադառնում է այդ հարցին:

Բեյքերի լավատեսական հանդիպումները

Մեկը մյուսի ետեւից կարեւոր իրադարձություններ տեղի ունեցան: Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ Ասադը Լոնդոնում խորհրդակցող Յորդանյան ժողովին իր համաձայնությունը տվեց Մերձավոր Արեւելքի հարցի շուրջ խաղաղության խորհրդաժողով անցկացնելու եւ դրանով, փաստորեն, առաջին անգամ Իսրայելի հետ դեմ առ դեմ բանակցություններ վարելու ամերիկյան առաջարկին: Մոսկվայում, ավելի ուշ, նախագահներ Բուշն ու Գորբաչովը հայտարարեցին, թե իրենք միասնաբար են անցկացնելու այդ խորհրդաժողովը՝ այս տարվա հոկտեմբերին: Պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերը անմիջապես մեկնեց Իսրայել, Շամիրի համաձայնությունն ստանալու: Օգոստոսի 4-ին Իսրայելի կառավարությունը կողմ քվեարկեց դրան, պայմանով, որ ամերիկացիները որոշ պայմաններ վերանայեն հօգուտ Իսրայելի:

Դեպքերի այս արագ ընթացքը եւ՛ արաբներին, եւ՛ իսրայելցիներին շփոթ կացության մատնեցին: Նրանք չեն կարողանում պարզել՝ անորոշության ճամփի վրա հասել են հերթական մի շրջադարձի՞, թե իսկապես գտնվում են բարձրացող խաղաղության շեմին:

Խաղաղության պաշտպանների համար միայն մի նշան հուսադրող է թվում: Բեյքերի քաղաքականությունը կարողացել է երկու կողմերի ծայրահեղականների միջից հեռացնել ատելության այն մաղձը, որ տարիներ շարունակ խոչընդոտել էր որեւէ տեսակի մերձեցում նրանց միջեւ: Շամիրի «այո»-ն ամբողջ կառավարության մեջ հաջողությամբ «նավարկեց», ստանալով 16 կողմ եւ 3 դեմ միայն: Երկու աջակողմյան փոքր կուսակցությունների ղեկավարները, ինչպես նաեւ Շամիրի Լիկուդ կուսակցությունից Արիել Շարոնը չթաքցրին իրենց վրդովմունքն այդ առնչությամբ: Շարոնը «սիրողական» անվանեց իր գործընկերների այդ քայլը, մինչդեռ Շամիրը մեղադրեց նրան *«իշխանության համնելու անսանձելի տենչանք»* դրսեւորելու համար:

Պաղեստինցիների կողմից էլ արձագանքները միանշանակ չէին: Ոմանք՝ Բեթղեհեմի քաղաքագլուխ Էլիաս Ֆրեյժը եւ Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպության ավագագույն պաշտոնյա Բասսամ Աբու Շարիֆը ողջունեցին այն, հաղթահարելի համարելով մնացյալ դժվարությունները: Մինչդեռ ուրիշները կտրականապես մերժեցին խորհրդաժողովի անցկացման գաղափարը: Ինտիֆադայի ակտիվիստներն այն համարում են սիոնիստական դավադրության բաղկացուցիչ մաս: Իսկ իսլամական Ջիհադ խմբավորումն արդեն իսկ սպառնացել է սպանել Ֆեյսալ Հուսեյնիին, որը բանակցություններ է վարել Բեյքերի հետ:

Պետականության պակասը զգացնել է տալիս իրեն, ստեղծելով շփոթ կացություն: Ամեն անգամ, երբ նրա առաջ մի լուրջ խնդիր է դրվում, ինչը «վտանգավոր» համարելով նա չի կարողանում մենակ լուծել, Յասեր Արաֆաթը դիմում է Պաղեստինի Ազգային խորհրդին՝ ՊԱԿ-ի ընդհատումներով գործող խորհրդարանին, որի վերջին նիստերը գումարվել են 1988 թվականին Ալժիրում: Այդ ժամանակ նրանց ամենակարեւոր որոշումը եղել էր այն, որ ճանաչելով Իսրայելի նախա-1967-ի սահմանները, նշել էին Արեւմտյան ափում եւ Գազայում իրենց իսկ պետությունը ստեղծելու անհրաժեշտության մասին: Այս ամիս Ազգային խորհուրդը դարձյալ պետք է հավաքվի Ալժիրում: Խաղաղության խորհրդաժողովին նախորդելով, այն պետք է դառնա նույնքան ճակատագրական, ինչքան իր նախորդը: Բայց այժմ հանգամանքներն են տարբեր: 1988-ին ՊԱԿ-ը ավելի «աչխույժ» վիճակում էր ինտիֆադայի առաջխաղացումներով եւ ավելի ինքնավստահ:

Այժմ այն գտնվում է «մռայլ» տրամադրության մեջ: Դժվարությամբ-ձեռք բերված բանակցությունները Միացյալ Նահանգների հետ մրագնվեցին իսրայելական լողափի վրա կատարված անհեռանկար ահաբեկիչ հարձակման հետեւանքով: Ինտիֆադան վաղուց արդեն դադարել է քաղաքական միավորներ արձանագրել հօգուտ պաղեստինցիների կամ նույնիսկ միջազգային լրատվության միջոցների ուշադրությանն արժանանալու: Իսկ Սադդամ Հուսեյնին աջակցելը ամենից ավելի է վարկաբեկել նրանց համաշխարհային հասարակության աչքում:

Պաղեստինի Ազատագրության կազմակերպությունը, որ 1974-ին Արաբական Լիգայի երկրների կողմից հռչակված էր որպես «միակ օրինավոր ներկայացուցիչը», այսօր նույնիսկ հրավիրված չէ մասնակցելու Բեյքերի հանդիպումներին «թեյասեղանին»: Ուրեմն Ազգային խորհրդին ի՞նչ է մնում որոշելու:

Միայն ժխտական դիրք գրավել գուցե: Այսինքն՝ խոչընդոտել խաղաղության խորհրդաժողովին: Ճիշտ է, արաբական երկրները պնդել են, որ ինչ-որ ներկայացուցիչ համենայն դեպս մասնակցի խորհրդաժողովին, որպես հորդանանյան պատվիրակության մաս, սակայն ոչ մի պաղեստինցի չի մասնակցի դրան, մինչեւ ՊԱԿ-ն իր հավանությունը չտա: Այնպես որ, ներկայիս անցկացվելիք Ազգային խորհրդի նստաշրջանը կարող է պարզապես ի չիք դարձնել Բեյքերի մինչ այժմ գործադրած ջանքերը:

Սա պաղեստինցիների համար նորություն չէ: Նրանք միշտ էլ այնքան ուժ ունեցել են խափանելու խաղաղության ճանապարհը, բայց ոչ բավականաչափ ուժ՝ պնդելու որ խաղաղությունն իրականանա իրենց իսկ դրած պայմաններին համապատասխան: Այդ պայմանները, ըստ Արաֆաթի, հետեւյալներն են. իրավունք ընտրելու, թե ում հետ պետք է բանակցել, գրավված հողերից Իսրայելի դուրս բերումը եւ այդ տարածքներում Պաղեստինի պետության հիմնադրումը:

Ներկա դրությամբ պաղեստինցիները այս պայմանների իրականացման համար ոչ մի իրական հնարավորություն չունեն: Հոկտեմբերին անցկացվելիք խորհրդաժողովին իրավունք չունեն մասնակցելու ոչ Երուսաղեմաբնակ պաղեստինցիները (Հուսեյնին այսպիսով դուրս է մնում), ոչ ՊԱԿ-ի անդամները, ոչ էլ Արեւմտյան ափից եւ Գազայից դուրս գտնվող արտերկրի պաղեստինցիները: Իսրայելը դեռեւս շարունակում է գրավյալ հողերի բնակեցումը, վերջին ավանը՝ Էշկոլոտ անունով. Բեյքերի այցելությունից ընդամենը մի քանի օր հետո է հիմնվել: Իսրայելը չի ընդունում խաղաղության դիմաց հողային զիջումներ կատարելը:

Հակառակ այս բոլորին, Բեյքերը լավատես է եւ հույս ունի Արաֆաթին գրավել իր կողմը: Դա կարելի է իրականացնել՝ մի այցելություն եւս կատարելով դեպի Երուսաղեմ եւ քննարկելով հատկապես Հուսեյնիի մասնակցության հարցը, կամ Ամերիկայի կողմից առաջին անգամ պաղեստինյան ինքնորոշման հարցի ճանաչման միջոցով:

Այժմ պաղեստինցիներին անհրաժեշտ է հավաս ներշնչել: Անգլիան եւ Եգիպտոսը, որոնք բարեկամաբար են տրամադրված եւ՛ պաղեստինցիների, եւ՛ ամերիկացիների՝ հանդեպ, փորձում են համոզել ՊԱԿ-ին, որ Բուշի կառավարությունը իրոք մտադրված է Իսրայելին դուրս բերել առնվազն որոշ գրավյալ տարածքներից: Բայց հակաամերիկյան նախապաշարումը դեռեւս շատ խոր է նստած պաղեստինցիների մեջ: Արեւելյան Երուսաղեմում հրատարակվող մի թերթում լրագրողն այսպես էր ընութագրում տվյալ հարցը. *«Երեկ Չըրչիլն էր, Անթոնի Իդընը, եւ արաբական աշխարհին տիրելու ֆրանսիական Սայքս-Պիկո համաձայնագիրը: Այսօր Բեյքերն է»:* ■

Հորդանանի Հուսեյն թագավորի դժվարին դրությունը

Անմիջապես, հենց Սիրիան իր համաձայնությունը տվեց Ամերիկյան խաղաղության խորհրդաժողովն անցկացնելու նախաձեռնությանը, Հորդանանն այլ ելք չուներ, քան հետեւել նրա օրինակին: Ծոցի պատերազմից հետո նրա տնտեսությունն ամբողջովին քայքայված էր, եւ համագործակցության ոգին դրսեւորելով նա հույս ուներ, որ կկարողանա վերականգնել Միացյալ Նահանգների եւ Սաուդյան Արաբիայի աջակցող օժանդակությունը, որը ժամանակավորապես դադարեցվել էր:

Հուսեյն թագավորը դժվարին դրության առաջ է կանգնած հատկապես այն առումով, որ խորհրդաժողովի անցկացումը զուգադիպում է այն ջանքերին, որ նա թափում է իր երկիրն ավելի ժողովրդավարական դարձնելու ուղղությամբ:

Թվում է, թե հորդանանցիներից շատերն են աջակցում այդ խորհրդաժողովի անցկացմանը: 80 հոգուց բաղկացած խորհրդարանի ստորին պալատի փոքր մեծամասնությունը նույնպես կողմ է դրան: Ծնունդով պաղեստինցի Թահեր Մասրին, որին երկու ամիս առաջ թագավորը վստահեց վարչապետի պաշտոնը՝ որպես Իսրայելի հետ բանակցություններ վարելու նախապայման հանդիսացող՝ երկրում կատարվող դրական փոփոխությունների բաղկացուցիչ մաս, խորհրդարանի հուլիսյան նստաշրջանում կարեւոր հաղթանակ տարավ՝ վստահության քվե ստանալով ձայների 47 կողմ – 31 դեմ հարաբերությամբ:

Մասրին, որը սերում է ծանոթություններ լայն կապեր ունեցող Նաբլուսի ընտանիքից, եւ որը հավասարապես լավ հարաբերությունների մեջ է եւ՛ Միացյալ Նահանգների, եւ՛ Պաղեստինի Ազատագրության կազմակերպության հետ, իսկապես հանդիսանում է տվյալ պահի համար ամենապիտանի անձնավորությունը: Բայց նրան վարչապետ նշանակելիս թագավորն առաջնորդվում էր այլ նկատառումներով: Մասրին, ի հակադրություն իր նախորդների, քիչ առնչություն ուներ պալատական միջավայրի հետ:

Իհարկե, խաղաղության խորհրդաժողովի անցկացմանը կտրականապես դեմ են մահմեդական ֆունդամենտալիստները, որոնք ընդհանրապես մերժում են բոլոր տեսակի հարաբերությունների մեղմումը Իսրայելի հետ, ինչ պայմաններում էլ լինեն դրանք: *«Մահմեդական եղբայրություն»* կուսակցությունը, որը միակն էր, որ իրավունք էր ստացել մասնակցելու անցյալ ընտրություններին, այժմ 23 աթոռ է զբաղեցնում խորհրդարանում՝ դառնալով առանձին կազմակերպությունների թվում ամենաներկայացուցչականը: Նրան պաշտպանում են ինչպես տարբեր վայրերում գրված առանձին ֆունդամենտալիստները, այնպես էլ արաբ ազգայնականները, եւ ուրիշներ, որոնք համոզված են, որ իսրայելական կառավարությունից ոչ մի դրական քայլ չի կարելի ակնկալել:

Խորհրդարանում Մասրիի օգտին քվեարկելուց ընդամենը մի քանի օր անց պատգամավորները չիմացան էլ, թե ինչպես ստիպված եղան ընդունել Մահմեդական եղբայրություն կուսակցության անդամների կողմից առաջարկված չպարտավորեցնող մի փաստաթուղթ, որով մերժում էին խաղաղության գործընթացը: Եղբայրություն կուսակցությունը, որը նախկին կառավարության մեջ 5 աթոռ էր զբաղեցնում, ներկայումս հրաժարվել է գործակցել Մասրիի հետ: Նախարարներից առնվազն երկուսը կտրականապես դեմ են անձնական տեսակի խաղաղության բանակցություններին:

Ընդդիմադիրության պատճառներից մեկը հետեւյալն է. վախ կա, որ հորդանանա-պաղեստինյան համատեղ պատվիրակություն կազմելու դեպքում նրա երկրների շահերը կարող են ներկայացվել աղոտ, չհստակեցված կերպով: Այնպիսի տպավորություն կարող է ստեղծվել, կարծես Հորդանանը պաղեստինցիների անունից է հանդես գալիս խորհրդաժողովում: Մինչդեռ հայտնի է, որ 1988-ին Հորդանանի թագավորը բոլոր տեսակի վարչական կապերը խզել է գրավյալ հողերի հետ, դրանք դնելով ամբողջովին Պաղեստինի Ազատագրության կազմակերպության իրավասության ներքո: Այնպես որ, թագավոր Հուսեյնն ու վարչապետ Մասրին զգուշորեն պնդում են, որ Հորդանանը պաղեստինցիների անունից հանդես գալու մտադրություն չունի: Այն լրիվ կպաշտպանի մյուս սահմանակից արաբական երկրների կարծիքը եւ կմիանա նրանց դիրքորոշմանը:

Հավանական է, որ Հուսեյն թագավորը հաշվի նստի ժողովրդի ընդհանուր կամ մի որոշ մասի կարծիքի հետ, այնքան ժամանակ որ նա կարողանա ՊԱԿ-ի եւ արաբ երկրների հետ համագործակցել: Բայց հենց Հորդանանի դիրքորոշումն սկսի տարբերվել մյուսներից եւ տնտեսությունն էլ շարունակի անկում ապրել, ֆունդամենտալիստների եւ մյուս ընդդիմադիրների հակազդեցությունը անպայմանորեն աճելու է:

Փաստորեն սա մի յուրօրինակ ստուգարք է լինելու թագավորի համար, պարզելու նրա հավատարմությունն ու սկզբունքայնությունը խոստացված ժողովրդավարական այն փոփոխություններին, որոնք նա պարտավոր է իրականացնել առաջիկա մի քանի ամիսների ընթացքում: Սպասվում է, որ խորհրդարանը՝ համապատասխան օրենքներ ընդունի մամուլի ազատության եւ քաղաքական կուսակցությունների օրինականացման վերաբերյալ: Այս երկու օրենքներն էլ չէին գործում 1957 թվից ի վեր:

Թագավորը պատրաստ է դիմանալ ընդդիմությանը: Կառավարությունն արդեն իսկ զգուշացնող ահազանգեր է արձակել հուլիսի 25-ին հայտարարելով մահմեդական մի խմբավորման ձերբակալման մասին: Խմբավորումը պատրաստվում էր մի շարք քաղաքական սպանություններ իրագործել երկրում:

Երբ Հուսեյն թագավորը զգա, որ խորհրդարանը շատ է «վտանգավոր» դառնում, նա կարող է արձակել այն եւ նոր ընտրություններ անցկացնել: Բայց այժմ, երբ ժողովրդավարության «ջինը» շշից բաց է թողնված, նա չափազանց զգույշ պետք է լինի: Նրան անհրաժեշտ է լավ կշռադատել եւ պարզել, թե ինչքանով է խելամիտ նրա համար շարունակել խաղաղության այս գործընթացը, թե արդյոք այն կշարունակի՝ արժանանալ ուրիշների պաշտպանությանը: Նա չպետք է կրկնի իր պապ Աբդուլլահի սխալը, որը պաղեստինյան կնճռոտ հարցում իր գործողությունների համար ստիպված էր վճարել կյանքի գնով: ■

Ֆրանսիայի ֆինանսների նախարարը կողմ է ԽՍՀՄ-ին անհապաղ օգնելուն

Ֆրանսիայի ֆինանսների, տնտեսության եւ բյուջեի նախարար Պիեր Բերեգովուան շաբաթ օրը Մոսկվայում կայացած մամլո ասուլիսի ժամանակ արտահայտվեց Խորհրդային Միությանն անհապաղ միջոցներ, դեղորայք ուղարկելու եւ տնտեսական բարեփոխումներին տեխնիկական եւ խորհրդակցական օգնություն ցուցաբերելու օգտին: Ընդ որում, նշեց նա, Ֆրանսիան պատրաստ է գործել ինչպես ինքնուրույն, այնպես էլ եվրոպական ընկերակցության շրջանակներում:

Նախարարն ընդգծեց, որ ԽՍՀՄ այցելելուց հետո առավել ամրապնդվեց իր այն համոզմունքը, թե անհրաժեշտ է «հնարել» Մարշալի հայտնի ծրագրի նման մի մեխանիզմ, որպեսզի օգնեն ԽՍՀՄ-ին արագ կերպով տնտեսական բարեփոխումներ անել եւ մտնել համաշխարհային տնտեսական ընկերակցություն: Նա արտահայտվեց հօգուտ Միջազգային դրամական ֆոնդ ԽՍՀՄ ընդունվելուն: Պ. Բերեգովուան հայտնեց, թե իր դիտարկումները կշարադրի երկուշաբթի օրը կայանալիք արեւմտյան առաջատար երկրների ֆինանսների նախարարների հանդիպմանը:

Պիեր Բերեգովուան հայտնեց, թե Միխայիլ Գորբաչովի եւ Բորիս Ելցինի հետ հանդիպման ընթացքում չի դրվել ԽՍՀՄ արտաքին պարտքի մի մասը դուրս գրելու հարցը, չնայած «այդպիսի հարց կարելի է քննարկել»: Խոսք է գնացել լոկ ԽՍՀՄ արտաքին պարտքը միութենական հանրապետությունների միջեւ բաժանելու հեռանկարի վերաբերյալ: Ըստ Բերեգովուայի, Ելցինն ասել է, թե «Ռուսաստանն իր վրա կվերցնի այդ պարտքի մեծ մասը»:

Շոշափելով ԽՍՀՄ-ի հետ Ֆրանսիայի համագործակցության հեռանկարները, նախարարն ընդգծեց, թե իր երկիրը մտադիր չէ վերանայել Նախկինում կնքված տնտեսական համաձայնագրերը: Ապագա համաձայնագրերը կարող են կնքվել ինչպես Միության, այնպես էլ առանձին հանրապետությունների հետ:

digitised by A.R.A.R.@

Ալիխանե ՄՄԵՆ ՀՀ Գերագույն խորհրդի Մարդու իրավունքների ու ազգությունների մշտական հանձնաժողովի արտահաստիքային փորձագետ է, Հայաստանի գրողների միության քուրդ գրողների բաժանմունքի նախագահը: Նա մասնագիտությամբ լրագրող է: Ունի հայերեն ու քրդերեն տպագրված բանաստեղծությունների ժողովածուներ: Ստորեւ տպագրվող հոդվածում նա անդրադառնում է ցավոտ մի հարցի՝ քուրդ-եզիդական վեճի արմատներին, փորձում օգտակար լինել այդ հակասությունը հարթելու գործում: Նշենք, որ խմբագրությունը ամենեւին դիտավորություն չունի այդ հարցում վեճեր բորբոքելու:

Զրադաշտի հետքերով. հարկադրված ուղեւորություն

Կրոնների նկատմամբ խորհրդային բռնությունը եւ աթեիստական արհեստածին ճնշումը անդրադարձավ նաեւ եզիդական կրոնական համայնքի վրա, որը, ի տարբերություն քրիստոնեական ու մուսուլմանական կառույցների, ունի իր ուրույն համակարգը, ծեսերն ու բարոյական նորմերը: Կրոնական ներկա ռեժիմն ու նրանից բխող նոր օրենսդրական դրույթները խոստանում են ազատություններ ու արտոնություններ եւս վերադարձնել: Որոշ եզիդի հոգեւորականների, այդ թվում՝ կրթված, կրոնական ազատությունը գցեց գլխապտույտի մեջ: Նրանք սկսեցին բարձր դիրք գրավելու հույսեր փայփայել, ինչպես կոմունիստների ժամանակ որոշ մտավորականներ: Ցավալի է, որ այդ հոգեւորականներն ու մտավորականները սկսել են համագործակցել վերջին շրջանում, իսկ դա կարող է նոր աղետ դառնալ: Դրանից խուսափելու միակ միջոցը հասարակական կարծիքի ձեւավորումն է:

Եզիդների կրոնական համայնքի հիմքում ընկած է *ազդա–եզդա–եզդի* պաշտամունքը: Դա ուշ հեթանոսական ցեղային միասված կրոնի դրսեւորում է:

Եզիդական համայնքը գործում է աստվածաբանական կացութաձեւով, ունի ներցեղային, ներտոհմային, ներազգութային պաշտամունքային հարաբերությունների առանձնահատկություն: Համայնքը ի վերուստ բաժանված է երեք հիմնական կաստայի՝ շեյխ, փիր ու մրիդ: Առաջին երկուսը քիչ տարբերությամբ համարվում են հոգեւոր խավ, իսկ երրորդը՝ հավատացյալ: Այս կամ այն կաստային անհատի պատկանելը կանխորոշված է ի ծնե եւ փոխանցվում է ժառանգաբար, սերնդե սերունդ:

Շեյխերն ու փիրերը միատեսակ ձեւով իրագործում են համայնքի մեջ զուտ կրոնական արարողություններ, կատարում են ծիսակարգը, տոները, հետեւում են ու հսկում դրանց կատարման ճշտությունը: Այսքանով սահմանափակվում են նրանց ֆունկցիաները:

Ամեն մի շեյխ կամ փիր որեւէ օջախի, ուրքի կամ կուռքի սպասավոր քուրմն է:

Մրիդների կաստային պատկանողն իրավունք չունի զբաղվել կրոնական գործերով: Ամեն մի մրիդի ծուխ ունի իր հոգեւոր սպասավորները՝ շեյխ թե փիր, մոտ 10-15 հոգի, որոնք բավարարում են նրա կրոնական կարիքներն ու պահանջմունքները, եւ այսպես հաղորդակցվում իր աստծուն՝ *Էզդիին* (Ազդային), կուռքերին ու սրբերին: Հոգեւորականների ապրուստի միջոց են համարվում մրիդի ծխական կամավոր նվիրատվություններն ու զոհողությունները: Երբ հանգուցյալի հագուստ տեսնեք շեյխի հագին, չզարմանաք՝ անցնում է նրան:

Հոգեւորականները կազմում են եզիդական հիերարխիայի բուրգի հիմքը, որի գագաթին կանգնած է ԷՄԻՐԸ-ԱՄԻՐԸ-ՄԻՐԸ՝ հովվապետը, լույսի պատգամաբերը, աստծու փոխանորդը: Նա եզիդական առաջին հոգեւոր դեմքն է, հիմնական ֆունկցիաների կրողը: Ժառանգական է: Այսօր այդ կոչումը կրում է Միր Թահսին Բեկը: Համայնքի կրոնական կենտրոնն ու Միրի աթոռանիստը Իրաքյան Քուրդիստանի Լալեշ սրբավայրն է՝ եզիդների Երուսաղեմն ու Մեքքան: Այստեղից են կարգավորվում ու հրահանգավորվում տարբեր երկրներում բնակվող հոտի անդամները:

Կրոնական համայնքի սուրբ գրքերն են հիմնականում *«Ավեստան»*, *«Սեւ գիրքը»* եւ *«Հայտնությունը»*, որոնք բովանդակում են դատողություններ պաշտամունքի ու դավանանքի վերաբերյալ, պարունակում են բարոյական քարոզներ ու տարբեր տեսակի կրոնական հրահանգներ, ինչպես նաեւ նախնական բժշկություն, տեղեկություններ, առակներ ու առածներ, հեքիաթներ ու ավանդույթներ, առասպելներ ու ասքեր, որոնցով ամբողջանում է եզիդական ուսմունքը, դավանանքը:

Մեզ մոտ եզիդները աղավաղված են մեկնաբանում եզիդականությունը, այսինքն՝ զրադաշտականությունը, քանի որ, հակառակ ժողովրդի ցանկությանը, հետապնդում են քաղաքական նպատակներ՝ եզիդներին առանձին ժողովուրդ են համարում: Ամերիկա հայտնաբերելու մոլուցքը եզիդներով զբաղվողներին կանգնեցրեց թշնամիների այն տողանին, ուր թուրքական, արաբական ու իրանական ազգայնամոլներն են, որոնք մի նպատակ են հետապնդում՝ կրոնական հողի վրա պառակտել ժողովրդի ամբողջությունն ու միասնությունը, աշխարհով մեկ հակաքրդական հիստերիա ծավալել, որ ջլատեն ազգային-ազատագրական պայքարը սեփական երկրներում:

Մեր ժողովրդի մի հատվածը պահպանել է հեթանոսական կրոնը, իսկ մյուս մասը սրի ուժով ընդունել է մուսուլմանություն: Դարերի ընթացքում ուրիշերի հրամամբ եղել է հակամարտություն ինչպես երկու կրոնների, այնպես էլ մուսուլմանական ճյուղերի ու աղանդների միջեւ՝ նույն ժողովրդի մեջ: Դա այնքան է շարունակվել, որ արտահայտվել է նաեւ ներքին ուժերի կողմից, քանի որ չի եղել սթափություն, շրջահայաց գիտակցություն:

Անցած 70 տարիներին ինչ սպեկուլյատիվ թեմայի մասին ասես, որ չեն գրել մեր մտավորականները, սակայն ըստ արժանվույն չեն անդրադարձել եզիդական դիցարանին, աստվածների պաշտամունքին, այլեւ խանգարել են դրանց հավաքմանն ու հրապարակմանը:

Ամեն մի քաղաքակիրթ մարդ, անկախ իր հավատից, պարտավոր է հարգանքով վերաբերվել մշակութային ու հոգեւոր հուշարձանների նկատմամբ: Հայերը 301 թ. ընդունելով քրիստոնեությունը, մինչեւ այսօր պահպանել ու խնամքով վերականգնել են Գառնիի հեթանոսական տաճարը: Արաբները, գրավելով Եգիպտոսը, պահպանել են եգիպտական բուրգերը: Այսօրվա քրիստոնյա հույների, ինչպես նաեւ մարդկության հպարտության խորհրդանիշն է Ակրոպոլիսը: Արդյոք համայն քրդերը նույն կե՞րպ են վերաբերում Լալեշ սրբավայրին, եզիդական պաշտամունքի առարկաներին, մատյաններին: Կարծում եմ, որ եզիդական սուրբ գրքերը, այդ թվում՝ «Ավեստան», պակաս հետաքրքրություն չեն ներկայացնում, քան Աստվածաշունչն ու Ղուրանը:

Աթեիզմի ճնշումից ձերբազատված հոգեւորականները չպետք է չարաշահեն իրենց ազատությունը, իսկ աթեիստորեն տրամադրվածները պետք է տարբերակված մոտեցում ցուցաբերեն: Հիշում եմ, երբ հոգեւորականները գլուխ բարձրացրին, նախկին վարչակարգին ծառայող մտավորականները վիրավորեցին նրանց կրոնական զգացմունքները, ինչպես անցած տարիներին: Զանգվածն ուղղվեց վերջիններիս դեմ եւ բոլոր թերությունները շպրտեցին նրանց երեսին: Մտավորականները նրանց դեմ հանեցին քրդական գործոնը, փոխանակ փոխզիջման գնալու: Այս ձեւով մտավորականները ստիպեցին սխալվել՝ իրենց առանձին ազգ ճանաչելով:

Կիրգիզստանից մի քուրդ վարորդ թերթում գրել էր, որ իր պապերը Թուրքիայից փախել են Անդրկովկաս, որտեղից 1938 թ. աքսորվել են Միջին Ասիա, բայց մինչեւ այսօր հարսանիքները անում են քրդական ձեւով: *«Մի՞թե չունենք մեր ազգային սովորությունները»*, հարցնում է: Մի ուրիշ մուսուլման պատասխանել էր. *«Եզիդները պահպանել են, սովորենք նրանցից: Իսկական քրդերը նրանք են, նրանց կրոնը՝ մեր նախնական կրոնը, մենք աղավաղել ենք մուսուլմանությամբ»*:

Մշակույթը բազմաթիվ ֆունկցիաներ ունի, բոլորն էլ ուղղված մի նպատակի՝ աշխարհի ճանաչողությանը եւ մարդու հոգեկանի հարստացմանը: Այս զենքով էլ հանդուրժողականության կհասնենք, չենք թողնի, որ ժողովուրդն այսօր պառակտվի, իսկ երբ նման բան վաղը կրկնվի՝ ոչ թե ենթարկվի խուճապի, այլ ունենա դիմադրողականություն՝ գոյապայքարի օրենքներում:

Առավել դժվար է քաղաքական առումով, Հայաստանում բնակվողներս առանց հասարակական կարծիքի ստեղծման չենք կարող արդյունքի հասնել: Նախ, անհրաժեշտ է հանրապետության ողջ բնակչությանը մոտիկից ծանոթացնել խնդրին, բացատրել պատմական ճշմարտությունը, որ նրանք չենթարկվեն եզիդի հոգեւորականների սադրանքին ու անհրաժեշտության դեպքում պահանջեն, որ իր տգետ հայով հասարակությանը չմոլորեցնեն՝ դուրս գալու ժամանակներն անցել են:

Վերջերս մի խումբ հոգեւորականներ դիմեցին ինձ՝ դրությունը շտկելու մտահոգությամբ: Մենք որոշեցինք Հայ-քրդական մշակութային ընկերության համակարգում ստեղծել մի հանձնախումբ, որը կամավոր սկզբունքով կմիավորի եզիդական հավատի կողմնակիցներին, հոգեւորականներին, հավատացյալներին, ինչպես նաեւ նրանց, ովքեր կցանկանան ճանաչել, գիտակցել ու ուսումնասիրել այդ դավանանքը:

Նրանց խումբը կառաջնորդվի միջազգային նորմերով սահմանված մարդու իրավունքների եւ հիմնական ազատությունների սկզբունքներով, քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքների միջազգային Դաշնագրի 18 հոդվածի դրույթներով, Հայաստանի Հանրապետության *«Խղճի ազատության եւ կրոնական կազմակերպությունների մասին»* օրենքով: Բնական է, այդ խմբի հիմնական գործունեությունը չի սահմանափակվի տարբեր հավատ դավանող քուրդ ժողովրդի հատվածների միասնության պահպանմամբ, այլեւ կապեր կհաստատի այլ երկրների կրոնական կազմակերպությունների հետ, կաջակցի խաղաղության համար պայքարին, ժողովուրդների միջեւ բարեկամության ամրապնդմանը: Ժողովուրդը ծով է: Ծովն ու ժողովուրդը մաքրվում են իրենց ներսում, իրենց սահմաններում: Ընկերությունը պատրաստ է նրանց տրամադրության տակ դնել նորաստեղծ լրատվության միջոցները, հրատարակել նրանց հոգեւոր գրքերը գիտական բարձրակարգ մեկնաբանություններով, որ վերացվեն վերջին շրջանում տարածված խեղաթյուրումները: Հայաստանում անթույլատրելի է շրջանառության մեջ դնել հակաքրդական հիստերիայի հեղինակների ասույթներն ու սկզբունքները: Ինչպես հայերը, այնպես էլ, քրդերը տարածաշրջանում ունեն իրենց լուծելիք հիմնախնդիրները: ■

Հասկանալու համար պարկեշտություն է պետք

«Այլընտրանքը մեկն է» անհեթեթ վերնագրի տակ ՀՀՇ-ի «Երկիր» պաշտոնաթերթի 1991 թվականի սեպտեմբերի 3-ի համարում Լեւոն Շիրինյանը, Ազատության հրապարակում օգոստոսի 31-ի հանրահավաքի մասին խոսելուց հետո, իր կարճ հոդվածում առիթ է ստեղծել մեղադրելու նաեւ ՀՌԱԿ-ին: Նա գրել է. «Տարօրինակն այն է, որ հանրահավաքին չէին մասնակցում Հայոց համազգային շարժումը, Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը եւ Ռամկավար ազատական կուսակցությունը: Ինչպե՞ս հասկանալ»:

Հասկանալու համար գլուխ կոտրել պետք չէ: Հոդվածագիրը իր պաշտոնակիցներից կարող էր նախ իմանալ, թե հիշյալ հանրահավաքին ՀՌԱԿ-ը հրավիրվե՞լ էր արդյոք: Բայց դրա համար երեւի լրագրողական պարկեշտություն է հարկավոր:

* * *

Մի այլ առիթով, սեպտեմբերի 9-ին, նման մեղադրանք հնչեց նաեւ հեռուստատեսությամբ, տրն. Պ. Հայրիկյանի կողմից, որ Անկախության հանրաքվեին նվիրված միջկուսակցական ասուլիսի ընթացքում զարմանք հայտնեց ՀՌԱԿ-ի ներկայացուցչի բացակայության համար:

Զարմանում ենք տրն. Հայրիկյանի զարմանքի վրա: Իբրեւ երդվյա՜լ ժողովրդավար, նախքան ՀՌԱԿ-ին մեղադրելը նա պարտավոր էր իմանալ, թե ինչպե՞ս էր ՀՌԱԿ-ը հրավիրվել այդ ասուլիսին. Անկախության հանրահավաքի համակարգիչ «Կենտրոնի», որի անդամ է նաեւ ՀՌԱԿ-ը, մի այլ կուսակցության ներկայացուցիչներից մեկի կողմից, ինչ որ սխալ էր միջկուսակցական վարվելակարգի տեսակետից: ■

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Սփյուռքահայ մարզիկները

ՄԻՔԱՅԵԼ ՇԱՏԱՐԵՅԱՆ

Շախմատի միջազգային վարպետ: Ծնվել է 1955 թ. Հալեպում: Ավարտել է Երեւանի բժշկական ինստիտուտը:

Միքայելը Սիրիայի 5-ակի չեմպիոն է: Նա 2 անգամ մասնակցել է համաշխարհային օլիմպիադաներին (Դուբայ, Աթենք), հանդես գալով առաջին խաղատախտակի վրա:

Շատարեյանը 1975 թ. դարձել է նաեւ

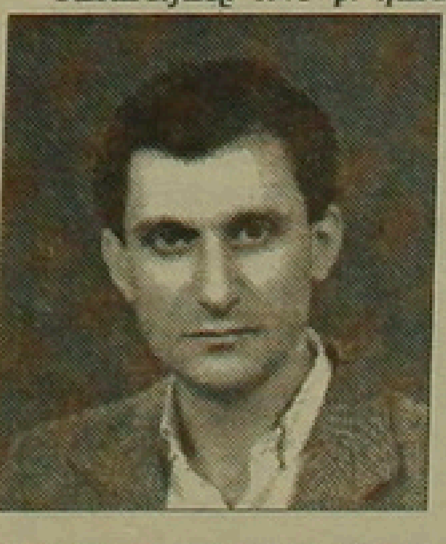

արաբական երկրների չեմպիոն (Լիբիա): Հայ շնորհաշատ ճատրակորդը, որը ներկայացնում է *«Ուրարտու»*-ի Հ.Բ.Ը.Մ.-Հ.Ե.Մ. մարզակումբը, մի քանի միջազգային մրցաշարերի մրցանակակիր է:

Միքայելի տաղանդը շատ վաղ բացահայտվեց: Դեռ 18 տարեկան էր, երբ դարձավ Հալեպի չեմպիոն, իսկ 19 տարեկանում ոչ միայն նվաճեց Սիրիայի չեմպիոնի կոչումը, այլեւ այս երկրի հավաքականի կազմում արաբական աշխարհի թիմային առաջնությունում առաջին խաղատախտակի վրա գրավեց առաջին տեղը:

Միքայել Շատարեյանը հիմա Արաբական Միացյալ Էմիրություններում իր փորձն ու գիտելիքներն է փոխանցում տեղի ճատրակորդներին:

Միշտ էլ մեծ հպարտություն ես ապրում, երբ հայրենակիցդ, այն էլ օտարության մեջ, հաջողությունների է հասնում:

Միքայել Շատարեյանը սիրիական մարզաշխարհում մեր հայրենակիցների պարծանքն է: ■

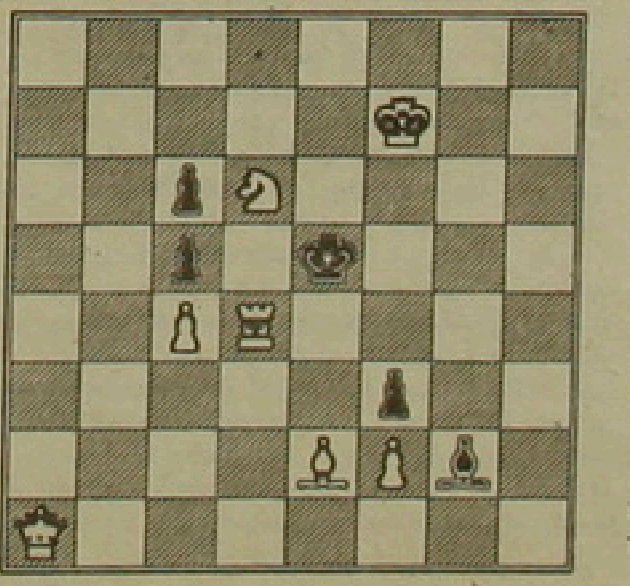

Մատ երկու քայլից

ՎԻՃԱԿԱԳԻՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԽՍՀՄ ԱՌԱՋՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՒՄԲ

25-րդ տուր

«Արարատ» - «Պամիր»՝ 2:1
Արարատցիներից գնդակները խփեցին Վահե Յաղմուրյանը եւ Եռվանդ Սուքիասյանը (11 մ.)
«Տորպեդո» - «Դնեպր»՝ 1:0
ԲԿՄԱ - «Դինամո» Կ.՝ 0:0
«Մետալուրգ» - «Պախտակոր»՝ 3:0
«Սպարտակ» Վ. - «Դինամո» Մ.՝ 1:2
«Դինամո» Մն. - «Շախտյոր»՝ 3:0
«Մետալիստ» - «Չեռնոմորեց»՝ 3:1
«Լոկոմոտիվ» - «Սպարտակ»՝ 0:2

Սեպտեմբերի 11-ի դրությամբ

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. Սպարտակ	25	15	6	4	45-23	36
2. ԲԿՄԱ	25	13	9	3	46-26	35
3. Տորպեդո	25	11	9	5	32-16	31
4. Դինամո Կ.	25	10	9	6	36-29	29
5. Դինամո Մն.	25	9	9	7	26-23	27
6. Դինամո Մ.	25	10	6	9	32-29	26
7. Դնեպր	24	8	9	7	22-21	25
8. Շախտյոր	25	6	13	6	27-29	25
9. Չեռնոմորեց	24	5	15	4	28-23	25
10. Արարատ	24	10	4	10	26-27	24
11. Մետալուրգ	25	7	7	11	19-28	21
12. Պամիր	25	5	11	9	21-28	21
13. Մետալիստ	25	5	9	11	22-35	19
14. Սպարտակ Վ.	25	5	8	12	27-38	18
15. Պախտակոր	25	5	7	13	26-40	17
16. Լոկոմոտիվ	24	5	7	12	16-36	17

Բաժինը վարում է Սուրեն ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

Ամերիկան պաշտպանում է ժողովուրդների անկախությունը

ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի պատվիրակությունը Հայաստանում

Կիրակի օրը, սեպտեմբերի 8-ին, մի քանի ժամով Երեւանում էր գտնվում ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի պատվիրակությունը՝ թվով մոտ 40 հոգի, որը մինչ այդ այցելել էր Մերձբալթիկա, Վրաստան եւ Երեւանից պիտի ուղեւորվեր Մոսկվա՝ մարդկային չափման համաժողովին մասնակցելու համար:

Հյուրերը հանդիպում ունեցան Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի, խորհրդարանի փոխնախագահ Գագիկ Հարությունյանի, արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահ Դավիթ Վարդանյանի, այլ պաշտոնական անձանց հետ:

Այդ մեկժամյա զրույցի ընթացքում Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը մասնավորապես նշեց. *«Ես չեմ ուզում ասել որպես կշտամբանք, բայց դա իրողություն է, որ Արեւմուտքի անվերապահ վստահությունը Գորբաչովի նկատմամբ որոշ չափով խանգարում էր դեմոկրատական գործընթացներին ԽՍՀՄ-ում»* եւ որ ԽՍՀՄ-ի նոր իրադրությունը թելադրում է Արեւմուտքին հավասար հարաբերություններ ունենալ անխտիր բոլոր հանրապետությունների հետ:

Ավելեց, որ Արեւմուտքը պիտի դադարի ԽՍՀՄ-ում մարդու իրավունքների ոտնահարումը եւ խորհրդային բանակի ոտնձգությունները երկրի ներքին գործ համարել: Հույս հայտնեց, որ Արեւմուտքը ամեն կերպ կխրախուսի հանրապետությունների անկախության ձգտումները:

Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը հայտնեց, որ Հայաստանի իշխանությունները ցանկանում են բնականոն հարաբերություններ ունենալ հարեւանների հետ եւ այդ ուղղությամբ արդեն գործնական քայլեր են արել, որոնցից մեկն է Վրաստանի հետ կնքված միջպետական պայմանագիրը:

Ընդգծվեց, որ այդ իմաստով Թուրքիան էլ բացառություն չէ, չնայած, որ *«Հայաստանի եւ Թուրքիայի միջեւ կան լուրջ պատմական հակասություններ. հայ ժողովուրդը չի կարող մոռանալ 1915-ին իր նկատմամբ կատարած ցեղասպանությունը, եւ նրա պահանջը ցեղասպանության միջազգային ճանաչման ուղղությամբ միանգամայն արդարացի եւ օրինական է: Սակայն, չնայած այս բոլորին, Հայաստանը եւ Թուրքիան պիտի նորմալացնեն իրենց հարաբերությունները»*:

«Ազգ»-ի այն հարցին, թե արդյոք կաջակցե՞ն Միացյալ Նահանգները Հայաստանի եւ այլ հանրապետությունների ընդունմանը ՄԱԿ, պատվիրակության ղեկավարներից մեկը՝ կոնգրեսական Սթենի Հոյերն ասաց. *«Մենք շատ ենք հետաքրքրված հանրաքվեի արդյունքներով, որը կոչված է հաստատելու ժողովրդի ձգտումը դեպի անկախություն:*

Ամերիկան միշտ պաշտպանել է եւ կպաշտպանի ժողովուրդների ազատ եւ անկախ ապրելու ձգտումը: Նշեմ, որ խորհրդային սահմանադրության մեջ ապահովված է հանրապետությունների դուրս գալու իրավունքը:

Հետեւաբար միշտ կլինենք, որ ԱՄՆ-ը աջակցեր Հայաստանի եւ այլ հանրապետությունների անկախությանը»:

Նման կարծիքի էր նաեւ կոնգրեսական Դեն Գլիմընը. *«Ես համաձայն եմ Հայաստանի ղեկավարի հետ, որ հանրապետության անկախության ձգտումը շատ կարեւոր է, չնայած այն բանին, որ կա, իհարկե, որոշ տնտեսական փոխկախվածություն հանրապետությունների միջեւ: Ես պաշտպանում եմ հանրաքվեն, անկախության ընտրությունը»*: Պատասխանելով այն հարցին, թե արդյո՞ք բավարարվա՞ծ է Հայաստանում տիրող իրավիճակի վերաբերյալ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի բացատրություններով, նա ասաց. *«Այս հինգ օրվա ընթացքում մենք եղանք մի քանի հանրապետություններում, սակայն ձեր ղեկավարի բացատրությունները իրավիճակի վերաբերյալ ամենահստակն էին: Ամեն ինչ շատ պարզ էր, ինչպես պրոֆեսորի դասախոսության ժամանակ»*:

Լ. Տեր-Պետրոսյանը ընդունում է կոնգրեսականներին Լուս.՝ Մ. [illegible]

ԱՄՆ-ի պատվիրակության անդամները հանդիպում ունեցան Հայաստանի քաղաքական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ:

Ճաշկերույթից հետո նրանք Երեւանից մեկնեցին Մոսկվա:

[illegible]

Ուզբեկստանի ժողովրդավարները մտահոգված են

Ուզբեկստանում առկա վարչահրամայական համակարգը, ըստ էության, ամբողջատիրությունը պահպանելու փորձեր է անում: Դրա մասին «ԻՖ»-ի թղթակցին հայտարարեց «Բիրլիկ» ժողովրդական շարժման կենտրոնական խորհրդի անդամ Պուլատ Արդումանանովը:

Պ. Արդումանանովը գտնում է, որ ներկա պահին Ուզբեկստանի ինքնուրույնության ընդլայնումը օգտագործվում է ոչ թե հանրապետության շահերի, այլ հետագա ժողովրդավարական գործընթացի ճանապարհը փակելու համար: Պ. Արդումանանովի կարծիքով, դեմոկրատների նկատմամբ խստացումները կարող են բերել սարսափելի պայթյունի, որի հետեւանքով հանրապետության իշխանության գլուխ կարող են գալ հանրապետության չկանխատեսված ուժեր՝ ազգայնականներ կամ իսլամական արմատականներ:

«Բիրլիկի» ղեկավարությունը գտնում է, որ անհրաժեշտ է հանրապետության բոլոր դեմոկրատական ուժերի անհապաղ համախմբում: Միավորվելով, «Բիրլիկը» եւ «Էրկ» դեմոկրատական կուսակցությունը կարող են ապահովել դեմոկրատական վերափոխումները Ուզբեկստանում:

Պ. Արդումանանովը կարծում է, որ **«նախկին Միության ավելի դեմոկրատական հանրապետությունները Ուզբեկստանի հետ համագործակցելով պետք է հաշվի առնեն մարդու իրավունքների նկատմամբ Ուզբեկստանի ղեկավարության կողմից ցուցաբերվող ոչ բավարար հարգանքի գործոնը»**:

Բելոռուսիան իրեն ծաղրված է զգում

«Միությունը փլուզվում է, թողնելով Բելոռուսիային մեն մենակ չեռնոբիլյան աղետի հետ»,- հայտարարեց հանրապետության արտգործնախարար Պյոտր Կրավչենկոն: Նա հաղորդեց «ԻՖ»-ի թղթակցին, որ 1991 թ. առաջին կիսամյակում Ռուսաստանը ստացել է երկիր ներմուծված արտասահմանյան դեղորայքի 56 տոկոսը, Ուկրաինան՝ 25 տոկոսը, Լիտվան՝ 6,9 տոկոսը, իսկ Բելոռուսիան, որի տարածքի 5-րդ մասը ծածկված է ռադիոակտիվ մոխիրով, ստացել է վալյուտայով գնված դեղերի միայն 5,8 տոկոսը:

Պ. Կրավչենկոն բնորոշեց կենտրոնի այդպիսի քաղաքականությունը որպես ծաղրանք **«ամենատուժած հանրապետության նկատմամբ»**: Նա նաեւ հաղորդեց, որ ՄԱԿ-ի գլխավոր Ասամբլեայի առաջիկա նստաշրջանում Բելոռուսիայի պատվիրակությունը մտադիր է նորից գրավել համաշխարհային հասարակայնության ուշադրությունը չեռնոբիլյան աղետի խնդիրներին:

Երեւանի քիմիական ռեակտիվների գործարան

Հայտարարություն

Ս. թ. սեպտեմբերի 24-ից 27-ը Երեւանում տեղի է ունենալու օրգանական քիմիական ռեակցիաների միջֆազ կատալիզին նվիրված միջազգային սիմպոզիում:

Սիմպոզիումի կազմակերպիչներն են՝ Հայաստանի գիտական եւ ինժեներական ընկերությունների միությունը, Դ.Ի. Մենդելեեւի անվան համամիութենական քիմիական ընկերության Հայաստանի վարչությունը եւ «Ռադիկալ» գիտատեխնիկական կենտրոնը:

Սիմպոզիումի հովանավորներն են՝ Երեւանի քիմիական ռեակտիվների գործարանը, Երեւանի Մյասնիկյանի անվան թիվ 1 արտադրատեխնիկական տրիկոտաժային միավորումը եւ Հայաստանի գիտական եւ ինժեներական ընկերությունների միությունը:

Գիտական նիստերը տեղի են ունենալու Երեւանի Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության տանը:

Հասցեն՝ Իսահակյանի փող. 1: Նիստերի սկիզբը՝ ժամը 10-ին:

Նիստերին մասնակցել ցանկացողները կարող են սեպտեմբերի 16-ից 20-ը, ժամը 10-ից 13-ը եւ 14-ից 17-ը պաշտոնապես գրանցվել Երեւանի տեխնիկայի տանը, մուծելով համապատասխան կազմակերպչական վճար:

Հասցեն՝ Մոսկովյան փող. 11, սենյակ 11, 12:

Գրանցման պայմանների հետ կարելի է ծանոթանալ նույն ժամերին, 58-71-21 հեռախոսով:

ԿԱԶՄԿՈՄԻՏԵ

Լուրերը՝ «ԻՖ»-ի եւ մեր սեփ. թղթակիցների

Զինված ուժերը չեն օգտագործվի ժողովրդի դեմ

Երկու հարց ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարար, ավիացիայի մարշալ Եվգենի Շապոշնիկովին

– Զինված ուժերում ի՞նչ փոփոխություններ են նախատեսվում:

– Այժմ, մեր պետության համար հետագա ինչ կառուցվածք էլ ճշտվի, ես կարծում եմ, որ բանակը առայժմ պետք է միասնական մնա: Այս հարցի կապակցությամբ ես պատրաստել եւ հանրապետությունների ղեկավարներին եմ հանձնել նոր պայմաններում Զինված ուժերի կոնցեպցիան: Մենք պայմանավորվեցինք, որ մանրակրկիտ ուսումնասիրություններից եւ քննարկումներից հետո նրանք պատվիրակություններ կուղարկեն մեզ մոտ՝ համատեղ որոշելու, թե որ հանրապետությանը զինված ուժերի ինչպիսի կառուցվածք է բավարարում: Փաստորեն, առաջին անգամ զինված ուժերի ղեկավարությունը հաշվի կառնի նաեւ հանրապետությունների որոշումները: Զինծառայության առաջին մասը կկազմի զինմասնագիտության եւ ռազմական տեխնիկայի տիրապետումը, իսկ հետո կլինի պայմանագրային հիմք, ըստ որի ցանկացողները 2–5

Լուսանկարը՝ ԱՐՄԵՆՊՐԵՍԻ

տարի կծառայեն:

– Այսուհետ զինված ուժերը կօգտագործվե՞ն ազգամիջյան կոնֆլիկտների ժամանակ:

– Ես արդեն ասել եմ, որ զինված ուժերը երբեք չեն օգտագործի խաղաղ բնակչության դեմ:

Հակոբ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

ԽՍՀՄ ԱԳՆ կոլեգիան կազմալուծված է

Շաբաթ օրը տեղի ունեցած նիստում ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարարության կոլեգիան ինքնակազմալուծման որոշում ընդունեց, որպեսզի *«չխանգարի արտաքին գործերի նոր նախարար Բորիս Պանկինին ստեղծել կոլեգիայի նոր կազմ»*:

Դրա մասին երկուշաբթի, սեպտեմբերի 2-ին տեղի ունեցած բրիֆինգի ժամանակ հաղորդեց ԽՍՀՄ արտգործնախարարության ներկայացուցիչ Վիտալի Չուրկինը:

Նա հաղորդեց, որ սեպտեմբերի 16-ին բացվող ԵԱՀԽ-ի մարդկային չափման համաժողովի մոսկովյան խորհրդակցության ժամանակ խորհրդային պատվիրակությունը կառաջնորդվի բացարձակ նոր հրահանգներով: Ինչ վերաբերում է մարդու իրավունքներին, դրանք ավելի առաջադեմ են:

Վ. Չուրկինը հաղորդեց նաեւ, որ մոտ ժամանակներս արտասահման են մեկնելու Միխայիլ Գորբաչովի 2 հատուկ ներկայացուցիչները՝ Ալեքսանդր Յակովլեւը՝ Գերմանիա եւ Եվգենի Պրիմակովը՝ Մերձավոր եւ Միջին Արեւելքի երկրներ: Եւ մեկը, եւ մյուսը պետք է *«քննարկեն տնտեսական հարցերը՝ կապված ԽՍՀՄ-ում ստեղծված բարդ իրավիճակի հետ»*:

Ե. Պրիմակովի առաքելությունը կապված չի լինի Մերձավորարեւելյան խնդրի կարգավորման հետ: Մասնավորապես, նա չի այցելի Սիրիա, Հորդանան, Իսրայել, սակայն կժամանի Իրան:

Սերգեյ Ստանկեւիչը միության ապագայի մասին

Ռուսաստանի նախագահի պետական խորհրդական Սերգեյ Ստանկեւիչը գտնում է, որ ԽՍՀՄ ժողպատգամավորների անցած համագումարը *«խորհրդանշում է այսպես կոչված վերակառուցման ավարտը»*:

Խոսելով հեռանկարների մասին, նա նշեց, որ ձեռք բերելով իսկական ինքնիշխանություն եւ անկախություն, հանրապետություններն արդեն սկսում են բանակցել իրար հետ:

Պայմանագրերից առաջինը, Ս. Ստանկեւիչի կարծիքով, կլինի տնտեսականը: Դրա կնքումը, որի մասնակիցներ կարող են դառնալ բոլոր 15 հանրապետությունները, մոտակա օրերի եւ շաբաթների գործ է: Դրան կհետեւի ռազմական-ստրատեգիական պայմանագիրը՝ գործնականապես նույն մասնակիցների միջեւ, որի կնքումը պետք է նախատեսել 1-2 ամիսների ընթացքում: Դրանց կհետեւեն մյուսները:

Միութենական նոր պայմանագրի նախնական ձեւակերպումը, որը կլինի բոլոր այս պայմանագրերի միասնությունը, սպասվում է արդեն կես տարուց հետո: Սակայն այս ժամկետները կարող են եւ հետաձգվել մասնավորապես հանրապետությունների այն քաղաքագետների փորձերի հետեւանքով, որոնք կարող են չարաշահել *«ռուսաստանյան իմպերիալիզմը»*:

Նախագահական ընտրությունները կեղծ են

Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատը գտնում է, որ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի տվյալներն այն մասին, որ հանրապետության նախագահի ընտրություններին մասնակցել է բնակչության 83-85 տոկոսը, կեղծ են: Դրա մասին «ԻՖ»-ին հայտնեց Ադրբեջանի դեմոկրատական ուժերի ներկայացուցիչ, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լալա Նաջիեւան:

Ժողովրդական ճակատի հասարակական հարցումը ցույց տվեց, որ նախագահի ընտրություններին կարող էր մասնակցել բնակչության միայն 30 տոկոսը:

Իրավասություն, թե հանդիսակարգ

Օգոստոսյան հեղաշրջման լուրի տարածվելուց հետո Իրանի իսլամական հանրապետության ազգային անվտանգության խորհրդի գումարած նիստը, ինչպես նշում է Լոնդոնում հրատարակվող «Քեյհան» շաբաթաթերթը, պիտի որոշեր Իրանի դիրքորոշումը հեղաշրջման հանդեպ. ողջունե՞լ այն, ինչպես արվեց Սադդամ Հուսեյնի, Մուամմար Քադդաֆիի եւ Յասեր Արաֆաթի կողմից, պաշտպանե՞լ Խ. Միության օրինական նախագահին, այնպես, ինչպես վարվեց Արեւմուտքը, թե՞ գրավել սպասողական դիրք եւ հետեւել իրադարձությունների զարգացման ընթացքին:

Իրանի ազգային անվտանգության խորհուրդը ձայների ոչ բացարձակ մեծամասնությամբ հավանություն տվեց երրորդ տարբերակին, սակայն հեղաշրջման տապալումից անմիջապես հետո, չսպասելով նոր խորհրդի գումարմանը, Ռաֆսանջանին ողջույնի ուղերձ հղեց Գորբաչովին, իսկ Խ. Միության նախագահը պատասխան ուղերձով շնորհակալություն հայտնեց Ռաֆսանջանիին խելամիտ դիրքորոշման համար: Սակայն, ընդդիմադիր ուժերը Թեհրանում քննադատում են Իրանի նախագահին, որ նա առանց անվտանգության խորհրդի համաձայնության, ինքնակամ որոշում է կայացրել: Իսկ Ռաֆսանջանին այն կարծիքին է, որ դավադրության փորձությունից փրկված ղեկավարին ողջունելը կառավարական հանդիսակարգերի թվին է պատկանում եւ դրա վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար ազգային անվտանգության խորհրդի գումարման կարիքը չկար:

Գ. Ա.

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
phone: 58-1841, fax: (8-852)56-2941, telex: 243267 SULA SU
Խմբագիր՝ Յ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Editor H. AVEDIKIAN
Պատվեր՝ 69149
Macintosh համակարգչային շարվածքը՝ Ռ.Ա.Կ. մամուլի եւ տեղեկատվության կենտրոնի:

digitised by A.R.A.R.@